

OLAV

KATOLSK TIDSSKRIFT FOR RELIGION OG KULTUR

Biskop Gerhard Schwenzer ved pavens død, s. 1
«... et overbevisende liv i Kristi etterfølgelse»

Gunnel Vallquist, s. 3
Johannes Paulus II – en påve i motsägelsens tecken

Viktor Roddvik, s. 7
Den polske pave

Et knippe bidragsytere, s. 10
Streker til et paveportrett

Kardinal Avery Dulles s.j., s. 15
Mysteriet mennesket – Johannes Paul IIs nytolkende «personalisme» (II)

Kjell Arild Pollestad o.p., s. 20
Presten – «alterets, stridens og ordets mann»

Ellert Dahl o.p, Asbjørn Aarnes og Lars Roar Langset, s. 24
Billedkunsteren Anne-Lise Knoff in memoriam

VED PAVE JOHANNES PAUL IIS DØD

Lørdag 3. april døde pave Johannes Paul II. Hans pontifikat ble historiens tredje lengste, apostelen Peter medregnet. Den 18. mai ville Johannes Paul fylt 85 år.

Det er mange «for første gang» i hans liv. Da Karol Wojtyła den 16. oktober 1978 ble valgt til pave, var han den første ikke-italiener på Peters stol siden 1523 og den første polakk. Som pave føyde han til sine egne «for første gang» – initiativer og gester sprunget ut av hans eget sinn og hjerte og kirkens og tidens tarv, slik han så det: Han var den første pave som fant veien til en synagoge, senere også til en moské; den første som innbød representanter for de store verdensreligioner til å møtes i Assisi til bønn for fred og forsoning i verden, den første pave til å oppfordre teologer av andre konfesjoner til å bidra med tanker om en utforming av paveembedet som kan gjøre det til enhetens tjeneste for *hele* den kristne kirke og ikke, som nå, et hinder for nettopp slik enhet. Den første pave som har bedt ved klagemuren i Jerusalem, og den første som offentlig har bedt om unnskyldning for de synder og forsømmelser «kirkens sønner og døtre» har gjort seg skyldig i opp gjennom århundrene, særlig i forhold til jødene.

Ikke alle hans nærmeste i kurie og kardinalkolleg var like begeistret for slik, i dobbelt forstand, historisk syndserkjennelse. Også de interreligiøse bønnemøter var for mange noe suspekt. Smakte de ikke av synkretisme, av religionsblanding? Paven selv og de mange som møtte opp samt verdensopinionen, så det ikke slik.

Det hører også med – og lyder nært og hjemlig i norske ører! – at ingen annen pave har hatt skiutstyr med da han flyttet inn i det apostoliske palass!

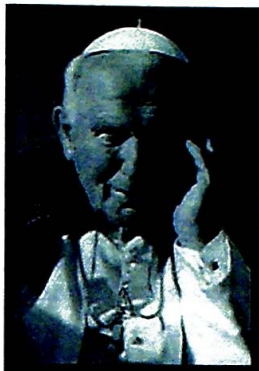
Nå har vi sett Johannes Paul II for siste gang: Vi husker TV-bildet fra første påskedag da han, den store kommunikator, strevde med å finne stemme til i hvert fall et par ord *urbi et orbe*, «til byen og verden», men måtte la det bli med en langsom velsignelse fra det som nå vel er verdens mest kjente vindu. Og det aller siste bildet: Velsignelsen fra det samme vinduet i det apostoliske palass onsdag i påskeuken, tre dager før han døde. Det tør ha vært mange som i de dager i sine bønner for den syke grep til gamle Simeons ord «nå Herre, kan du la din tjener fare i fred», men med den raske tilføyelse «skje Din vilje» – en holdning som har vært en bærebjelke i Johannes Paul IIs virke.

Vemod og takknemlighet er hva mange vil ha følt da dødsbudskapet kom. Vemod over alt livs forgjengelighet, takknemlighet over et slikt langt og rikt liv i kirkens og verdens tjeneste. «Nå er livet gjemt hos Gud. Vi overgir alt til ham,» skriver Svein Ellingsen i en av sine mange salmer om død og savn og – viktigere – håp. Aldri har så mange mennesker vært med – direkte eller via TV-skjerm – på en slik 'overgivelse' i Guds hender, aldri har så mange statsledere og religiøse ledere vært samlet ved en offentlig begravelse, og slett ikke ved en pavebegravelse. En hyllest – og et håp?

«Vær nær oss når vi søker til våre kjæres grav. Gi at vi aldri mister velsignelsen fra dem, men alltid bærer med oss det gode de bar frem,» heter det i en annen Ellingsensalme.

Her er rik arv etter Johannes Paul II, denne lysende, åndelige og vennlige pave, uten anstrøk av det pompøse. Men her er også mangt å ta tak i, ikke minst innen kirken selv, for den som, når dette leses, er valgt til Johannes Paul IIs etterfølger. UKJ

Idet bladet skal i trykken kommer meldingen: Kardinal Ratzinger, er valgt til ny pave og tar navnet Benedikt XVI.

Johannes Paul II
18. mai 1920 - 2. april 2005

«...et overbevisende liv i Kristi etterfølgelse»

AV BISKOP GERHARD SCHWENZER

«I nærmere 27 år har vi feiret den daglige hellige eukaristi, nattverdets sakrament, her i St. Olavs domkirke og i alle våre kirker og kapeller 'i enhet med vår pave, Johannes Paul'. Siste lørdag kveld gav han sitt liv tilbake i Guds hender. Vi sørger over hans bortgang,» sa biskop Gerhard Schwenger da han innledet requiemmessene den 6. april for pave Johannes Paul II i en sprengfull St. Olav domkirke. Kongehus og regjering var representert ved henholdsvis kronprinsregent Håkon Magnus og statsråd Dagfinn Høybråten, prost Tore Kopperud representerte Den norske kirke og en rekke representanter for det diplomatiske korps var også til stede.

«Men,» fortsatte biskopen, «vi er samtidig overbeviste om at vår avdøde pave nå er sammen med vår Herre Jesus Kristus i Gud Faderens herlighet. Selv om han ikke lenger kan lede Kirken her på jorden, går han nå i forbønn for den ved Guds trone i himmelen. Vi takker Gud under denne gudstjenesten for at vi fikk lov å ha ham så lenge som Kirkens øverste leder, og vi anbefaler ham til Guds kjærlighet og barmhjertighet.»

Her følger biskopens preken.

Vår pave er død. Utallige mennesker er i sorg. Med pave Johannes Paul IIs bortgang er verden blitt fattigere. Den har mistet sin fremste moralske og etiske talsmann. Alle er vi enige i at hans utrettelig appell for fred og forsoning ikke må forstumme. Vi trenger hans inspirasjon også i fremtiden.

Her i Norge husker vi spesielt hans besøk i Oslo, Trondheim og Tromsø de første junidagene i 1989. Den gang var paven ennå sprek og viste en utrolig arbeidskraft og pågangsmot selv

om han åtte år tidligere hadde vært utsatt for et alvorlig attentat på Petersplassen.

Men la oss begynne forfra. Pavens første ord etter at han var blitt valgt til Kirkens overhode i 1978, lød: «Frykt ikke! Legg ut på dyper! Dere er kristne! Bring derfor Kristus til deres medmennesker!» Jeg er overbevist om at det guddommelige forsynet har formet denne mannen fra barndommen av slik at han kunne gi menneskene orientering og føre dem ved Kristus til Faderen. Han hadde opplevd to menneskefor-

aktende ateistiske systemer, nasjonalsosialismen og kommunismen, fra nært hold. Hendelsene i Auschwitz, som ligger i hans tidligere erkebispedømme Krakow, har satt preg på hans videre livsvei. Som ung prest og akademisk lærer skjønte den senere paven allerede med dyp sensibilitet at mennesket mister sin verdighet når Gud ikke lenger blir akseptert og respektert. Ut av denne overbevisningen skrev han i sin første encyklika *Redemptor hominis* (menneskenes Frelser): «Mennesket er Guds vei gjennom historien.» I alt mennesket foretar seg må Gud være målet.

Paven visste av egen dyrekjøpt erfaring at mennesket, som er skapt i Guds bilde, går glipp av sine rettigheter når Gud blir borte fra menneskenes synsrand. Når så skjer, er mennesket bare menneske. Men mennesket er for lite til å kunne være sitt eget mål og selv gi sitt liv mening. Dette var den avdøde pavens lidenskapelige budskap. Menneskerett og Gudsrett – for å si det slik – hører uløselig sammen som to sider av en medalje. Når vi snakker om mennesket, må Gud komme inn i bildet. Dette er den store arven vi har mottatt etter pave Johannes Paul II. Og dersom menneskeslekten skal ha en sjanse til å overleve, er det om å gjøre å ta denne arven på alvor ved å forankre menneskerettighetene i Gud.

Pave Johannes Paul II var en mystiker på Peters stol. Hans daglige intime samvær med Gud var årsaken til at han kunne bli den mest kommunikative personlighet i verden. Intet annet menneske på denne kloden har talt til så mange, har besøkt så mange og har knyttet personlige bånd til så mange som denne paven. Det som gjorde at han ble en så fascinerende skikkelse for så talløse mennesker – også langt utenfor vår kirke – var i bunn og grunn hans dype personlige forbindelse med Jesus Kristus, Kirkens Herre.

I Johannesevangeliet sier Jesus en gang om seg selv: «Det Faderen gjør, det gjør også Sønnen» (Jo 5,19). I forlengelse av dette sitatet kan vi si: Det som Sønnen gjør, skal hans disipler søke å etterligne. Dette var i hvert fall mot-

toet for hans disippel Johannes Paul II på Peters stol i årene 1978 til 2005. Derfor kunne paven bringe vår Herre Jesus Kristus til menneskene, ikke bare ved ord, men frem for alt ved sitt overbevisende liv i Kristi etterfølgelse.

Mange av oss husker ennå den sportslige, kraftfulle paven fra 1978, han som dro ut og besøkte mange land og mange folkeslag. Samtidig har vi fortsatt de siste måneders sykdomstegnede og nærmest lamme pave for øye, han som ikke minst i denne fasen av sitt liv avla et sterkt vitnesbyrd og oppfordret oss til aldri å miste gleden i Gud som er vår styrke (cf. Neh. 8, 10).

Mange ungdommer, inklusive en stor gruppe blant Norges unge katolikker, hadde regnet med å kunne møte ham til sommeren under verdensungdomsdagene i Köln. Vår avdøde Hellige Far hadde selv invitert ungdommer fra hele verden til Köln, og for oss hadde det aldri hersket tvil om at han på tross av sin sykdom skulle komme dit. Men nå må vi si adjø (ad Deum!) til ham allerede nå. Det blir etter all sannsynlighet hans etterfølger vi skal møte under verdensungdomsdagene i Tyskland.

Med sorg i hjertet tar vi avskjed med vår kjære pave Johannes Paul II. Vi kommer til å savne ham. Vi savner hans røst og hans nærvær. Men samtidig er vi overbeviste om at vi ikke har mistet ham. Johannes Paul II er gått forut for oss. For døden er ikke annet enn overgangen til livet, overgangen til det evige liv som Jesus Kristus har åpnet for oss ved sin påskeiseier. Johannes Paul II er nå hos Gud, og derfor forblir han forbundet med oss. Nå går han i forbønn for Kirken som han ledet i nærmere 27 år, og som han elsket av hele sitt hjerte. Derfor er det ikke først og fremst sorgen over hans bortgang som preger oss i disse dager, men takknemlighet over at vi har fått lov til å ha ham som pave så lenge.

Vi tror altså på at pave Johannes Paul IIs apostoliske virksomhet fortsetter i Gud Faders herlighet. Dette er trøstefullt å vite både for oss og for ham som med den Hellige Ånds bistand skal bli valgt til hans etterfølger.

Johannes Paulus II – en påve i motsägelsens tecken

AV GUNNEL VALLQUIST

Johannes Paulus II är död. Katolska kyrkan har förlorat en vördad och avhållen fader. Världen har förlorat en stor andlig ledare.

Valet av Karol Wojtyła i oktober 1978 väckte glädje och nytt hopp efter den oro och förstämning som rådde i kyrkan efter Johannes Paulus I:s plötsliga och gåtfulla död efter bara en månads regering. Situationen var dystert och de katolska troende skakade och modfälda. Den nye påvens på en gång trygga och kraftfullt vitala apparition var verkligen ägnad att sprida det lugn och den förtröstan han uppmanade till.

Med sin erfarenhet av hårt kroppsligt arbete under den tyska ockupationen, sin rakryggade hållning under kommunistväldet och sin dokumenterade öppenhet för vad som rörde sig i tiden ingav den femtioåttåriga ärkebiskopen av

Krakow, Karol Wojtyła, hopp både om fortsatt förnyelse i Andra Vatikankoncilietns anda och om ökad stabilitet i kyrkan. Som professor i filosofi och biskop i Polens intellektuella huvudstad Krakow under årtionden av kommunistisk diktatur hade han mognat till en sällsynt insikt i de stora samhällsfrågorna. Han var en lärd man, filosof men också poet och teaterman som trivdes bland intellektuella, inte minst studenter. Hans omfattande språkkunnighet sammanföll med en stark karismatisk förmåga att kommunicera med alla han mötte. Alla dessa egenskaper skulle han tillämpa i stor skala när han blev påve.

Hur blev då förhoppningarna infriade? Själva frågan är fel ställd, eftersom detta pontifikat kom att sträcka sig vida utöver vad som var förväntat. Det blev ett pontifikat *sui generis*, inte jämförbart med något annat, i varje fall under det senaste årtusendet. Påven själv visade sig också vara en unik förening av modernitet och konservatism: modernitet i det 'världsliga', konservatism i det kyrkliga. Hans landsman och

Gunnel Vallquist er forfatter og professor, medlem av Svenska Akademien og fast medarbeider i St. Olav. Hennes bøker om Det 2. Vatikankonsil, som hun fulgte på nært hold som journalist, kom i ny, samlet utgave i 1999: «Dagbok från Rom. Andra Vatikankonsilet – en kamp om förnyelse»

ST. OLAV HEFTE 5/6, 2005

levnadstecknare Tad Szulc formulerar det på ett utmärkt sätt: «Inheriting a world in crisis at the end of the 1970:s, John Paul II responded with imagination, flexibility, generosity, and the grand gesture. Inheriting a Roman Catholic Church mired in internal crisis, the new pope responded with dogmatic rigidity, absolute theological inflexibility, and a startling lack of imagination.»

Koncentration på det profetiska i ämbetet

Man frågar sig varför det blev så. Det förefaller som om Johannes Paulus II från första stund skulle ha gått in för ett projekt som han sedan målmedvetet fullföljde: att ägna alla sina bästa krafter åt den *profetiska* sidan av sitt ämbete. Hans närmaste företrädare hade, oförberedd på de pappersmassor som varje morgon hopades på hans skrivbord, bokstavligen krossats under tyngden av nya och oöverskådliga ämbetsplikter. Påven Wojtyla såg som sitt främsta uppdrag att förkunna evangelium, fred och rättvisa för en värld i kris. Kyrkans kris, som till stor del var och är prästerskapets, ägnade han förvisso uppmärksamhet men tycks knappast ha insett hur fallfärdig den klerikala konstruktion var, som byggts upp under århundradenas lopp. I stället för att skrida till radikala förändringar sökte han övervinna krisen med allmänna åtstramningar som inte ledde till någon förbättring. Den administrativa sidan, kyrkans ordinarie styrelse, tycks han i stor utsträckning ha överlätit åt befintliga ämbetsverk, det vill säga åt den romerska kurian, aldrig ohågad att ta tyglarna i sin hand.

En betydande roll i världspolitiken

I världspolitiken kom påven Wojtyla att spela en betydande roll. En månad efter påvevalet utfärdade centralkommittén i Moskva varningar till alla kommunistpartier för Vatikanens nya östpolitik och manade till skärpning i kampen mot kyrkan. Ändå blev påven, som inte minst Gorbatsjov sedermera har betygat, genom sin skickliga medling avgörande för det fredliga avvecklandet av de kommunistiska diktaturerna i Östeuropa. Ett kritiskt moment i denna utveckling var de polska händelserna i början av åttiotalet, när Solidarnosz blev en folkrörelse och motståndet mot regimen flammade upp i strejker och demonstrationer. Man fruktade varje ögonblick att Röda Armén skulle falla in i Polen. Påven uppehöll hela tiden personlig kon-

takt med Kreml och lät förstå att om ryssarna gick över gränsen, skulle också han infinna sig. Arkiven rymmer säkert åtskilligt ännu okänt stoff om Vatikanens diplomatiska aktiviteter under detta pontifikat.

Men det profetiska uppdraget gäller ju framför allt förkunnandet av evangelium. Säkert har ingen påve i historien, ingen människa överhuvudtaget, i samma utsträckning som Johannes Paulus II gjort det kristna budskapet närvarande och levande för miljoner. Att detta varit möjligt beror givetvis på att han på ett unikt sätt kunnat utnyttja de moderna kommunikationsmedlen. Trots en alltmer sviktande hälsa fortsatte han in i det sista sin verksamhet som resande apostel. På otaliga resor och i en rad encyklikor försvarade han outtröttligt freden och de mänskliga rättigheterna så som de fastlagts i internationella konventioner.

Fram till 1989 var kampen mot kommunismen ett ständigt ledmotiv i Johannes Paulus II:s tal, inte minst på resorna i Latinamerika, där han visade ringa förståelse för befrielseteologerna och deras «basgrupper». Efter sovjetväldets sammanbrott avlöstes detta tema omedelbart av skarpa varningar mot kapitalismens avarter och de segrande marknadskrafternas globala diktatur. Johannes Paulus har med kraft och övertygelse fortsatt och utvecklat den katolska socialläran med dess krav på rättvisa för de svagare i samhället. Så långt blev hans sociala förkunnelse väl mottagen, men när det gäller sexualfrågor, framför allt födelsekontroll och fri abort, har påvestolens energiska motstånd på talrika internationella konferenser väckt stor uppmärksamhet och skarp kritik, även inom kyrkan.

Økumeniken

Från slutet av 80-talet fick *ekumeniken* en allt större plats i Johannes Paulus II:s förkunnelse.

... ett pontifikat sui generis, inte jämförbart med något annat under det senaste årtusendet.

Ingen påve har starkare än han brunnit för den kristna enhetens sak...

Han var inte bara intresserad och «positivt inställd», som den kyrkliga korrektheten kräver efter Andra Vatikankonciliet. Redan tidigt föllde han det berömda uttalandet om förhållandet

*... i land efter land,
på plats efter plats
har han i kyrkans
namn bett om
förlåtelse för
begångna synder i
det förflutna...
något unikt i
kristenhetens
historia.*

mellan öst och väst: «Kyrkan måste få andas med båda lungorna». Ingen påve har starkare än han brunnit för den kristna enhetens sak; han var uppenbart drabbad i sitt innersta av försöningens nödvändighet. I encyklikan *Ut unum sint* (1995) förklarar han sig medveten om att påveämbetet sådant det sedan länge utövas är en stöttesten på vägen till de kristnas

enhet; han inser att en ändring måste ske men att han inte på egen hand kan förverkliga den. Därför ber han «den Helige Ande att upplysa våra kyrkors ledare och teologer så att vi tillsammans kan söka oss fram till de former i vilka detta ämbete kan förverkliga en kärlekens tjänst som kan erkännas av alla». Detta är ett i kyrkans historia helt unikt, ja avvikande, initiativ. Från kyrkor och enskilda teologer har också influerats svar med konkreta synpunkter och förslag; och flera katolska biskopar har tagit tillfället i akt att yrka på nödvändiga reformer inte minst av den

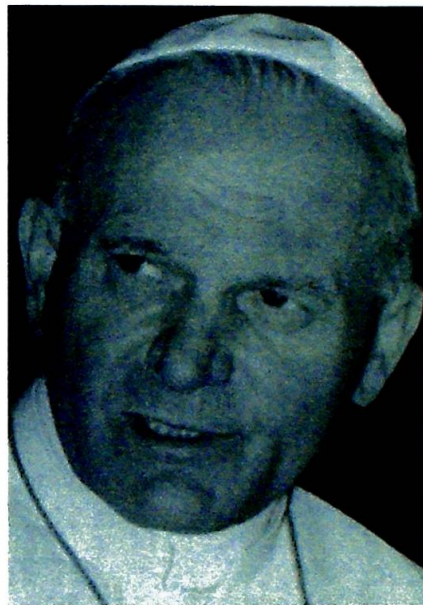
*Denne påve, i
mycket så öppen och
progressiv, lämnar
efter sig en kyrka
drabbad av
'immobilismo'...*

i kyrkans historia unika centralisering av makten som nu råder. Detta material sammanställs nu i Vatikanen och kommer enligt uppgift att publiceras. Påven själv har inte haft tid och kraft att fullfölja sin plan om gemensamma överläggningar.

Försoning och återförening förutsätter syn-dabekännelse och botgöring. Särskilt inför millennieskiftet präglade denna insikt den åldrade påvens resor: i land efter land, på plats efter plats har han i kyrkans namn bett om förlåtelse för begångna synder i det förflutna. Även detta är något unikt i kristenhetens historia. Vetenskapsmannen Galilei, reformatorn Hus,

renässanspåvarnas svavelosande kritiker Savonarola fick sin sena upprättelse, inkquisitionens metoder blev på påvens order föremål för en särskild kritisk undersökning.

Ingenting kräver mer botgöring än kyrkans förhållande till judarna. Johannes Paulus blev den förste påve som satt sin fot i Roms synagoga; hans besök där i april 1986 väckte enormt uppeende. Men framför allt minns vi den gamle påvens mödosamma och oväntade steg

fram till klagomuren i Jerusalem, där han lämnade en skriftlig bön om förlåtelse, en bön som också var ett klart och viktigt teologiskt erkännande av Guds bestående förbund med det judiska folket. Detta, liksom hela företaget att bekänna skuld och be om förlåtelse, var ett initiativ som påven tog utan hänsyn till motståndet från en oförstående omgivning. Ett annat var hans "bönemöte" i Assisi med ledarna för de stora världsreligionerna; det var ett företag så djärvt att många katoliker blev skakade. Nu är dialogen med andra religioner en högt prioriterad angelägenhet.

I motsägelsens tecken

Påven Johannes Paulus II framstår i motsägelsens tecken. Å ena sidan var han medveten om att den extrema centraliseringen av makten i kyrkan är det stora hindret för den av honom så hett åtrådade återföreningen med den ortodo-

xa kristenheten. Å andra sidan tycks han inte ha kunnat eller velat se att samma centralisering är den främsta orsaken till den kris hans kyrka befinner sig i. Denne påve, i mycket så öppen och progressiv, lämnar efter sig en kyrka drabbad av *immobilismo*: kollegialiteten, den decentralisering av kyrkostyrelsen som med stor majoritet beslöts av konciliet, har inte ens påbörjats; åt prästbristen, som nästan överallt är katastrofal, görs ingenting trots desperata vädjanen från allt fler biskopar och trots den epidemi av skandaler som med brutal tydlighet visar det tvivelaktiga i celibatstvånget för präster. Att de mänskliga rättigheter på olika områden, som påven så kraftfullt framhållit i politiska sammanhang, ibland är sorgligt eftersatta i hans egen kyrka, tycktes han knappast medveten om.

Johannes Paulus II hade i sin karaktär, vid sidan av stor mänsklig värme och äkta personlig ödmjukhet, ett drag av maktfullkomlighet. Så

*Fra pavebesöket i juni 1989:
Pave Johannes Paul II og biskop Kristen Kyrre Bremer
ved alteret i Nidarosdomen.*

kunde han exempelvis utan märkbara betänkligheter närmast brutalt ingripa i flera av de gamla ordnarnas lagfästa rättigheter. I stället uppmuntrade han framväxten av nya, konservativt auktoritära rörelser i kyrkan och gav fria tyglar åt de reaktionära krafter i den romerska kurian, som bara hade bidat sin tid sedan Vaticanum II. Många olyckliga biskopsutnämningar bär han ansvaret för, liksom för en aldrig tidigare skådad mängd helgonförklaringar, ibland öppet omstridda. Under senare hälften av pontifikatet uppstod också, framför allt genom kardinal Ratzingers agerande, en oroväckande tendens att utvidga den påvliga «ofelbarheten» betydligt utöver de klara gränser som fastlades av Första Vatikanconciliet. När det gäller de senaste årens lärodokument finns det dock anledning att ifrågasätta i vilken omfattning de tillkommit med påvens fulla vetskap och gillande. Hans hälsotillstånd och frekventa frånvaro gör det knappast troligt att han förmått penetrera och kontrollera den ström av nya ingivelser som under senare år emanerat från Vatikanen.

Ett ärligt slutomdöme om den avlidne påven måste alltså bli kluvet. Man brukar skilja mellan kyrkan *ad extra* och kyrkan *ad intra*, mellan dess utåtriktade verksamhet och dess inre liv och organisation. *Ad extra* var Johannes Paulus II en av historiens största påvar, *ad intra* blev han inte den ledare som kyrkan hade behövt i denna tid av omvälvande förändringar. Men vad ingen lär kunna förneka är att vi under detta kvartssekel har sett en kyrkoledare totalt hängiven sitt kall sådant han uppfattade det, en kraftfull, högt begåvad man, en intagande personlighet med karismatisk kontaktförmåga och frapperande utstrålning av djup och innerlig fromhet. Det intryck som allra sist står kvar är bilden av en man hårt drabbad av en svår och plågsam sjukdom som han aldrig försökte dölja, en Herrens lidande tjänare, buret av tro och hopp och en obändig vilja att till det yttersta tjäna och vittna om Kristus.

*en Herrens lidande
tjänare, buret av
tro och hopp och en
obändig vilja att till
det yttersta tjäna
och vittna om
Kristus.*

den polske pave

AV VIKTOR RODDVIK

Profilen i pave Johannes Paul IIs pontifikat kan ikke forstås uten å ta i betraktning hans polske forutsetninger, hevder Viktor Roddvik. Artikkelforfatteren har utgitt flere studier om russisk og østeuropeisk kultur. I 1988 redigerte han tidsskriftet Dyades dobbelnummer om paven.

Da kardinal Karol Wojtyła den 16. oktober 1978 ble valgt til pave, var han den første polske pave i den romersk-katolske kirkes historie, den første pave fra Øst-Europa og den første pave fra en nasjon under et kommunistisk styre. Hvordan preget Wojtyłas polske bakgrunn utøvelsen av embetet som den katolske kirkes overhyrde? Temaet er allerede behandlet i flere biografier om paven og vil trolig bli gjenstand for en rekke studier i årene fremover. I det følgende vil kun noen få momenter bli nevnt til belysning av temaet. Meget tyder på at paven har opplevet det som at han hadde en «visjon» å bringe verden. Denne visjonen var dypt rotfestet i polsk religiøsitet.

Kirken – symbolet for nasjonens håp

Studerer man Polens historie de siste århundrer, vil man se at landet har vært gjenstand for angrep fra alle kanter. Den første deling av landet fant sted i 1772 etter at russiske tropper

hadde rykket inn i landet. Etter den tredje deling, i 1795, opphørte Polen å eksistere som selvstendig stat. Først etter 1.

verdenskrig kom landet igjen på kartet. Etter 2. verdenskrig kom landet under betydelig sovjetisk dominans.

I de ca. 150 år Polen var delt, hadde kirken vært symbolet for nasjonens håp, kirken ble den samlende kraft for polakkene. Det samme kan sies om tiden etter 2. verdenskrig, da kirken i stadig større grad fikk posisjon som folkets talerør overfor de kommunistiske myndigheter. Katolske troende har holdt fast ved en årtusenslang tradisjon: å identifisere sin tro med sin polskhet og uavhengighet som nasjon. Wojtyła kjente denne tradisjonen, både fra kirkens liv og fra hvordan den var kommet til uttrykk i polsk kultur i vid forstand.

En grunnleggende erfaring i Karol Wojtyłas liv er kampen mot to totalitære ideologier, nazismen og kommunismen. Wojtyła var 19 år gammel da tyskerne 1. september 1939 invaderte Polen. Den 17. september gikk Sovjetunionen til angrep og okkuperte den østlige delen av Polen, etter avtale mellom Stalin og Hitler.

Da krigen kom, ble universitetet der Wojtyła studerte polsk litteratur og filosofi, lukket. En rekke universitetslærere ble arrestert og ført til konsentrasjonsleirer. Mange av Karol Wojtyłas venner ble arrestert og forsvant – noen for alltid. Eneste måte å redde livet på, var å bli regis-

Viktor Roddvik er seniorrådgiver i Vox, nasjonalt senter for læring i arbeidslivet.

ST. OLAV HEFTE 5/6, 2005

trert som arbeider. Karol Wojtyła arbeidet først ved et kalksteinsbrudd, senere i en fabrikk. Universitetet var imidlertid gått under jorden. Etter en tid fortsatte han sine studier illegalt. Undervisningen foregikk i private hjem, i kjellere osv. Sammen med en venn opprettet Wojtyła et undergrunnsteater, Rapsoditeatret. Det spilte polske, romantiske og patriotiske dramaer i private hjem. Da han i 1942 begynte å studere teologi, var det ved et presteseminar som var gått under jorden, det illegale teologiske fakultet ved Det jagellonske universitetet i Kraków. Studier her var ensbetydende med risiko for eget liv.

Karol Wojtyła skal ha gjort en betydelig innsats for å redde jødiske liv. Han reiste rundt i besatte byer og fikk jødiske familier ut av ghettos og fant ny identitet og skjulesteder for dem. Mot slutten av krigen sto han på tyskernes liste over ettersøkte. Ved én anledning var han nære på å bli arrestert ved en razzia.

Da krigen var slutt, var mer enn 6 millioner polakker drept, av disse 3 millioner jøder. Kirken hadde vært en ledende kraft i kampen mot nazismen, ca 2.000 av dens prester ble drept under krigen eller mistet livet i konsentrasjonsleirer.

Kristen kulturarv mot kommunistisk ideologi
Karol Wojtyła ble presteviet i 1946. Da han etter en tids utenlandsopphold i 1948 vendte tilbake til Polen, kom han tilbake til et kommunistisk Polen under sovjetisk dominans. Ved slutten av året var det omkring 400 prester i fengsler eller konsentrasjonsleirer i Sovjet. Myndighetene forsøkte på ulike måter å eliminere den religiøse innflytelse. I 1952 ble alle presteseminarene lukket, mange teologistudentene ble sendt til arbeidsleirer. Mot slutten av 1952 var 8 biskoper og flere enn 900 prester fengslet. Som en følge av lukningen av presteseminaret, begynte Wojtyła i 1953 å gi forelesninger i all hemmelighet ved et underjordisk presteseminar i Kraków.

Den 15. august 1956, på festen for Marias himmelfart, samlet hundretusener av mennesker seg ved Czestochowa-klosteret, Polens største helligdom med ikonen «Den sorte Madonna». Anledningen var 300-årsjubileet for den polske hærs seier over utenlandske tropper, og kong Jan Kazimierz' løfte til jomfru Maria og erklæring om at jomfru Maria var Polens dronning. Czestochowa var et symbol på nasjonalfølelse og nasjonal identitet. Mengden hadde

samlet seg for å bønnfalle Den sorte Madonna om å gjøre ende på undertrykkelsen, og om at kardinal Wyszyński, som satt i husarrest i et kloster, måtte bli løslatt. Czestochowa ligger på et fjell kalt *Jasna Góra*, «Det lyse berget», mellom Warszawa og Kraków.

I årene fremover ble Wojtyła mer og mer frittalende i forhold til kommunistisk undertrykkelse i sitt land. Han talte for samvittighets- og trosfrihet og for menneskets ukrenkelige rettigheter. Det kunne ikke være slik at én gruppe mennesker skulle kunne pålegge hele folket en ideologi som var mot flertallets ønsker. Ikke minst etter at han i 1964 var blitt erkebiskop, understreket Wojtyła betydningen av kulturell motstand. Han knyttet kontakter til ledere i KOR, Komitéen for forsvar av arbeidere, som var blitt dannet i 1976. I 1977 støttet han studenter ved Det flyvende universitet og tilbød fem kirker i Kraków der det kunne holdes forelesninger.

I 1977 innviet han en kirke i Nova Huta. Denne industribyen var blitt bygd uten en eneste kirke, etter en kommunistisk tanke om at slikt noe trengtes ikke. Wojtyła arbeidet i en årrekke for å få reist en kirke i byen og hadde befolkningen med seg.

Han holdt utendørs gudstjenester, selv i kuldegrader om vinteren, på stedet der kirken var ment å reises.

Da kardinal Wojtyła ble valgt til pave, betød det en betydelig styrkelse av kirkens moralske autoritet i Polen.

Denne autoritet ble ikke minst demonstrert under Johannes Paul II's besøk i hjemlandet i juni 1979. Pavens «ni dager i juni» forandret ikke den konkrete situasjon i Polen, men gav en endring i psykologisk forstand. De millioner av polakker som hyllet paven, så i ham og den kristne kulturarv et alternativ til den kommunistiske ideologien. Valget av Karol Wojtyła til pave og hans besøk i Polen

Meget tyder på at paven har opplevet det som at han hadde en «visjon» å bringe verden, en visjon dypt rotfestet i polsk religiøsitet.

Da kardinal Wojtyła ble valgt til pave, betød det en betydelig styrkelse av kirkens moralske autoritet i Polen.

*Den sorte Madonna
i Jasna Gora –
mange polakker
nasjonens symbol og
hjerteslag – spilte en
avgjørende rolle i
Karol Wojtylas liv.*

betød en kraftig inspirasjon i kampen mot totalitarismen. Den senere utvikling av Solidaritet og bruddet med det kommunistiske styresettet både i Polen og i hele Øst-Europa, synes i stor grad å være inspirert av pavevalget og dette besøket. Under besøket omtalte paven seg selv som «den slaviske pave», for polakker en klar hentydning til et dikt av Juliusz Slowacki, en av eksponentene for polsk messianisme, en forestilling om at Polen har en særegen rolle å spille.

Jomfru Maria – inspirasjonskilde og beskytter
Besøket ble knyttet til 900-årsmarkeringen for St. Stanislaws død. Han var biskop ved Wawelkatedralen i Kraków og ble myrdet foran alteret av kongens menn. Stanislaw er Polens nasjonalhelgen ved siden av Jomfru Maria. Wojtyla kom fra det samme bispesetet da han ble kalt til bispestolen i Roma.

Under innsettelsesseremonien som pave, bad Johannes Paul II polakker om i taushet å være med ham på Det lyse berg. Han bad med Adam Mickewicz' ord: «Hellige Jomfru, som beskytter det lyse Czestochowa og skinner i Ostrabrama». (Ostrabrama er en annen Maria-helligdom, i Vilnius i det nåværende Litauen).

Den sorte Madonna i Jasna Gora er for mange polakker nasjonens symbol og hjerteslag. Jan Dobraczynski fremhever i sin bok om Den sorte Madonna hvordan Jasna Gora spilte en avgjørende rolle i Karol Wojtylas liv. Etter å ha opplevd et kall til å bli prest, reiste han til klosteret for å bli istand til å besvare det. Her ble hans beslutning definitiv. Da han senere ble biskop, valgte han «Totus Tuus» («Helt Din») som sitt motto, mottoet henspilte på Jomfru Maria. Han besøkte Jasna Gora under fire av sine reiser til Polen som pave.

Også andre Maria-helligdommer har spilt en stor rolle for paven. Attentatforsøket på

Petersplassen i 1981 skjedde på festen for Vår Frue av Fatima, 13. mai. På ettårsdagen i 1982 reiste paven til Fatima i Portugal for å takke Jomfru Maria for at hun med sine hender hadde vendt kulene slik at han overlevde attentatet. Én kule brakte han med seg til henne. Den andre brakte han til Den sorte Madonna i Czestochowa. Marias åpenbaringer for tre barn i Fatima synes å ha hatt en spesiell betydning for ham. I 1994 uttalte han på et kirkemøte at Vår Frue av Fatima to ganger hadde merket hans liv – da hun reddet ham fra attentatet, og da, med hennes hjelp, kommunismen falt sammen i den sovjetiske blokk i slutten av 80-årene.

Dagen etter at han var blitt valgt til pave, gav han beskjed om at hans røde kardinalkallott skulle plasseres på alteret for den polske jomfru i Ostrabrama. Den måtte smugles inn. Også i denne symbolhandling er det en berøring til hans tanke om at pontifikatet hadde betydning for befrielsen fra kommunismen.

Endelig vurdering langt fremme

Pave Johannes Paul II synes, langt på vei, å ha opplevd verden gjennom prismet av sine polske erfaringer og tradisjoner. Mye arbeid må gjøres før en kan trekke linjer mellom pavens erfaring fra Polen og det pontifikat han utøvet. Oppfatningene vil også være delte. Enkelte vil hevde at pavens manglende erfaring av demokratiske prosesser har preget lederstilen i hans egen kirke, og at hans «konservative» teologi har hatt sitt utspring i den tradisjonsform han vokste inn i.

Noen momenter bør det imidlertid ikke være uenighet om: For det første at hans teologi i stor grad har vært preget av den særegne, polske Maria-kult. For det andre at hans erfaring av de totalitære ideologiene nazisme og kommunisme har vært en avgjørende forutsetning for hans kamp mot kommunismen i Øst-Europa, og at han har gitt et betydelig bidrag til oppgjøret med den. Og for det tredje at hans erfaring i arbeid for menneskerettigheter i Polen har fått betydning for hans arbeid for menneskerettighetene generelt. «Menneskets verdighet» er da også en sentral idé i hans pavelige skrifter.

streker til et paveportrett

VED ET KNIPPE BIDRAGSYTERE

Hvordan tegne et portrett av et så rikt utrustet og mangesidig menneske som pave Johannes Paul II? St. Olav har bedt en snau håndfull katolikker bidra med sin 'strek' – i tillegg har vi hentet frem et par ting fra arkivet.

Helt menneske – helt hyrde

Det som sammen med en rekke andre egenskaper imponerer meg ved pave Johannes Paul II, er hans helhetlighet. Han var og forble gjennom hele livet helt og fullt det menneske som lekte i Guds tanke fra evighet av. Han var samtidig helt og fullt den klippen og hyrden som Kristus forventet av Peter og hans etterfølgere.

Det var middelalderteologen Thomas Aquinas som skrev de ofte siterte ordene: «Nåden bygger på naturen og fullkommengjør denne.» Dette gjelder også for prestevigselsens sakrament. Ordinasjonen skal ikke knuse eller korrigere ordinandens positive, menneskelige evner og egenskaper, men bygge på dem, gripe tak i dem, videreutvikle dem og trekke dem opp på et høyere plan.

Det var dette som skjedde med vår avdøde pave. Det er ikke noe brudd i utviklingen fra ungdommen Karol Josef Wojtyła til pave Johannes Paul II. For å ta noen eksempler:

- Vatikanets murer makter ikke å isolere skiløperen, fjellklatreren, kajakkpadleren Karol Josef. Nå som pave går ferdene bare langt videre

enn da han bodde i Polen. Han har tilbakelagt strekninger som svarer til 28 ganger rundt jorden og foretatt reiser 102 ganger utenfor Italia.

- Hans sosiale egenskaper i unge år – da hans kall ennå ikke stod klart for ham – evnen han hadde allerede den gang til å komme på bølgelengde med alle som omgav ham, ble hverken kneblet eller hemmet som pave, heller foredlet og trukket opp på det pastorale plan. Han besøkte ikke fremmede land og verdensdeler som kjølig observerende kirkefyrste, men som kristen bror og far for sin hjord.

- Som student under tysk okkupasjon ble han tvunget til tungt arbeid i et kalksteinbrudd. Hans mindre robuste medstudenter og en rekke professorer ved universitetet ble sendt til konsentrasjonsleirer. Dette gikk sterkt inn på ham. Noe som ytterligere har rystet ham, var den tidlige bortgang til broren og faren, som han var sterkt knyttet til. Disse ungdomserfaringene fra politisk forfølgelse, trusselen om utslettelse, sult, sorg, eksistensiell nød, har fulgt ham inn i pavedømmet. Når han under sine reiser besøk-

te land etter land, hvor undertrykkelse sult, sosial nød, trusler om krig red befolkninger som en mare, da opplevde folk at paven ikke talte til dem på fjern avstand. Han var en av dem, gikk inn i deres nød, led med dem. Ordene han talte, rørte ved deres hjerter, ble tatt imot på et dypere plan. Det skjer bare når ordene er genuint sanne, selvopplevde og medkjenslen ekte.

- Karl Wojtyła hadde allsidige evner. Hans interesser gjaldt filosofi, språk, litteratur, teater, drama, retorikk. Han skrev selv dikt og spilte roller i studentteaterets forestillinger. Hans interesser og kunstneriske evner ble ikke som pave kneblet av et kirkelig byråkrati. Han brøt med tidligere pavers stive, akademiske uttrykksform. I rundskriv og bøker er hans personlige stil lett kjennbar. Han talte 8 språk flytende. Når han stod overfor veldige folkemasser, kom hans kunstneriske evner og retoriske begavelse til full utfoldelse. Han nådde frem med sitt budskap. (Da vi prester, under pavens besøk i Midt-Norge, spiste lunch sammen med ham, kom samtalen inn på Sigrid Undset. Han beundret hennes middelalderromaner.)

Den unge Wojtyła følte tidlig kallet til et kontemplativt liv. Han studerte bøkene til 1500-tallets store mystiker Johannes av Korset og skrev senere en doktoravhandling om ham. Som nyvigsløst prest bad han erkebiskopen av Kraków om tillatelse til å tre inn i karmelittordenen, men fikk avslag. Gud og de kirkelige myndigheter hadde andre planer med ham. Men kallet til et kontemplativt liv forlot ham aldri. Han var en bønnens mann og mystiker. Under hans besøk i Norge oppdaget en kvinne overraskende og intuitivt at paven alltid bad. Det er nok i hans kristussentrerte kontemplasjon vi finner kilden til hans utrettelige arbeidskraft. Han hvilte avstresset i Gud også når de ytre gjøremål krevde all hans oppmerksomhet. Her finner vi vel også årsaken til hans personlige utstråling. Den kommenteres av en rekke enkeltindivider, som møtte paven under audienser, og den trollbandt hundre tusener av ungdommer på de store festivalene.

Når en person med alle sine positive menneskelige egenskaper intakt og ubeskåret blir trukket inn i et fortettet Kristusliv, skjer en åndelig kraftkonsentrasjon – ikke minst når vedkommende blir kalt til å være Peters etterfølger! – som beveger verden i riktig retning.

Pater Olav Müller sccc, Kristiansand

Frykt ikke!

«Frykt ikke! Legg ut på dypet.. Sannheten skal befri dere!» Disse ord hørte vi ofte fra ham. Ord som uttrykker både kjærlighet og omsorg, og minner oss om krav og ansvar. Paven var en hyrde, en virkelig far for alle, alle katolikker, alle kristne, alle mennesker av god vilje. Som hyrde ville han være med sin flokk og passe på at ingen kommer på avveier, at ingen er i fare. Derfor reiste han rundt i verden for å komme nærmere oss, for å komme til oss, for å vise oss sin kjærlighet og advare oss mot farer som venter oss i den moderne verden:

”Mennesket skapt i Guds bilde kan ikke bli en slave av ting, av økonomiske systemer, den tekniske sivilisasjon, konsum eller lettvinnt suksess. (...) Det er nødvendig å evne å bruke sin frihet til å velge det som virkelig er godt. La dere ikke bli gjort til slaver. La dere ikke trellebinde; la dere ikke bli fristet med pseudoverdier, halvsannheter, sjarmen av illusjoner.” (Møte med ungdom, Poznan 1997)

Dette var ord til å tenke over, til å ta i bruk. Men det er opp til oss om vi gjør det. Han snakket ikke om straff, men om ansvar. Om at det å være Guds barn forplikter. Hans ord gjorde oss urolige inntil vi tok dem inn og reflekterte over dem.

Han snakket til oss som en far, senere som en bestefar, alltid på en direkte og sjarmerende måte. Både hans stemme, hans ansiktsuttrykk og presisjon er uforglemmelige. Jeg hører fortsatt hans sterke stemme fra juni 1979 i Warszawa da han sa: «La Ånden komme og fornye jorden.... Denne jorden.» Bare et år senere ble landet forandret. Folk hadde funnet sin verdighet. Jeg husker fortsatt hans glade stemme og hans spøkefull blick fra hans besøk i hjembyen, da han fortalte folkemengden om sin skoletid og sine venner, om Sofokles' *Antigone* som de spilte på skoleteateret, og om kaféen de pleide å samles i. Jeg husker hans varme blick på barn som kom til ham, og det morsomme bildet med en koala på armen. Jeg skal aldri glemme hvordan temperaturen på Petersplassen steg når han kom i «papamobile» og vi, vanligvis kalde og kontrollerte katolikker fra Norge, begynte å rope og vifte med armene. Møtet med paven var som et familiestevne, han var ikke et fjernt overhode av kirken. Han var vår far.

Han reiste så mye, og vi fulgte med, enten direkte eller på TV, og i avisene. Verden ble mindre, og vi katolikker kom nærmere hveran-

dre. Samtidig fikk vi se hvor mange og hvor forskjellige vi er. Liturgisk sang og dans i Afrika eller på Papua New Guinea er ganske annerledes enn salmene fra Landstad, og *Abba Padre* sunget av tusenvis av ungdommer er noe helt annet en benediktinermunkers gregorianske sang, men alle lovpriser Kristus! Det fikk vi oppleve.

Paven lærte oss også hvordan det var å være en innvandrer. Som en pave fra et fjernt land, visste han hvordan man kan være en hyrde for alle verdens katolikker samtidig som man beholder i sitt hjerte en plass for sitt hjemland. Det var viktig for ham å bevare sine røtter, som formet ham og forberedte ham til å være leder for en universell kirke.

Han sa i Wadowice i 1999: «Alt begynte her: familie, skole, teater, kall til å være prest.» Det var der han opplevde en varm og lykkelig barndom, det var der hans mor døde, det var der han gikk på skole hvor en tredjedel av klassen var jøder, det var der han stod i mål på fotballkamper, det var der han begynte å spille teater, og det var der han begynte å vurdere om Gud kaller ham til å tjene Ham som prest. Alle disse erfaringer som den unge Karol fikk i den lille byen, ble viktige grunnsteiner for hyrden Johannes Paul.

Ewa Bivand, leder for Pastoralrådet i Oslo Katolske Bispedømme

«Kjærlighet forvandler våre hjerter og gir fred.»

Klokken nærmer seg midnatt, det er mørkt. Jeg er på Tor Vergata utenfor Roma sammen med en gruppe ungdommer fra Norge. Rett foran oss sitter Paven. Det føles ihvertfall som om han sitter rett foran oss. Egentlig sitter han et par hundre meter foran oss. Vi ser ham ikke i egen person engang, men ser ham på en stor skjerm noen titalls meter foran meg.

Rundt oss sitter, ligger og står rundt 2 millioner andre ungdommer. De aller fleste holder et lys i hånden. Vi skal våke og be.

Over høytaleranlegget hører vi sangen «Emmanuel». Vår Hellige Far ser sliten ut. Han kunne hatt godt av litt hvile. Han smiler, ser forsiktig ut over menneskehavet og løfter sin høyre hånd såvidt. Sakte, sakte beveger han hånden fra side til side i takt med musikken. Et øyeblikk senere ser man lys, så langt øyet kan se, bevege seg i takt med Pavens hånd. Som en stil-

Fra «Vegleiaren – kyrkjelydsbladet for Valle prestegjeld», stammer følgende lille tekst, skrevet i 2003 av bladets redaktør, sognepresten i Valle, og sendt til redaksjonen av en omtentksom St.Olav-leser.

«My man»

Det er plent syndleg å sjå på Paven. Klein var han for ti år sidan og endå verre i dag. No er han så krum at han gjeng dobbelt, og når han sit fryktar eg heile tida at han skal bikka framover. Såvidt klarar han å lese og endå vanskelegare er det for han å løfte blikket og helse på dei han møter. Og eg tenker: Kvifor giddar han? – Kva gjer at han framleis er aktiv? Maktstjuke? – Kven kjennar seg vel svakare enn han der han sit kraftlaus. Interesse? Han ser nesten uengasjert ut der han nesten held på å dorme av. Det må vere noko som driv han og eg trur svaret på det ikkje er å hente i at han tenkjer på sitt eige for-godtbefinnande, men truskap og tolmmod. Eg er viss på at viss han tenkte på kva han sjølv ville, så hadde han laga seg eit penthouse – ein eksklusiv toppleilighet – i Vatikanet, trekt seg attende og nytt ein velfortent alderdom. Men så er det kallet då og vitnemålet frå Paulus som er til førebilete for oss alle? Eg har stridt den gode striden, fullført laupet og halde fast på trua (2 Tim 4,7).

I ei tid då leiarar i verksemdar skal vere energibuntar på under 40 år med eit tempo i 110, synest eg det er befriande med ein pave i ti. Det er med på å streka under at kyrkja ikkje er av denne verda. Ikkje fyrst og fremst dynamikk og teft, men truskap og einfald. Ein gjeng ikkje av med pensjon frå arbeidet i Guds rike. Sjølv sagt kan kreftene røyne, men i gjevarteneste og bøn skal vi vere uthaldande. For meg er paven eit førebilete på dette, og eg vonar han og kan inspirera deg til å stride den gode striden, fullføre laupet og bevare trua.

Høstens Herre, når du sender
dine ut i arbeidsdrakt,
noen helt til jordens ender,
andre inn i bønnevakt –
går de alle inn i kallet
du på hver av dem har lagt
...

Theis Salvesen

le trosbekjennelse beveger lysene seg. Ja, vi tror på den treenige Gud, den katolske og apostoliske Kirke og det evige liv.

Paven beveger hånden sin litt fortere. Han

synes tydeligvis at vi er litt for slappe, og at vi må bevege oss litt mer, glede oss litt mer.

Det er Kjærligheten som skal drive oss og gleden over den oppstandne Kristus som skal fylle våre liv. Og det er akkurat det Paven prøver å forklare oss senere på kvelden i sin preken: «Kjære unge av det nye århundre, ved å si 'Ja' til Kristus, sier dere 'Ja' til hvert av deres mest edle idealer. Jeg ber om at Kristus skal herske i deres hjerter og i det nye århundrets og det nye årtusenets menneskeslekt. Vær ikke redd for å overgi dere til Ham. Han skal lede dere, Han skal gi dere styrke til å følge Ham hver dag og i alle situasjoner.»

På vegne av Norges Unge Katolikker vil jeg uttrykke min glede for deg, Hellige Far og æresmedlem i NUK, fordi du ville at vi skulle være glade med deg. Vi takker deg for all den støtten du har gitt oss. En spesiell takk for at du i dine siste timer oppsummerte alt det du forkynte og lærte, slik at vi lettere kan forstå, med ordene: «Kjærlighet forvandler våre hjerter og gir fred.»

*Thuan Pham Cong,
Leder Norges Unge Katolikker*

Pave Johannes Paul IIs mariologi

Pave Johannes Paul IIs valgspåk «Totus Tuus», «helt din», uttrykker hans store ærbødighet og hengivenhet for Guds hellige Moder Maria. Valgspåket sammen med den store M i gull på blå bunn under et kors på hans våpenskjold er en syntese av hans fromhetsideal og spiritualitet. Han har selv ved ulike anledninger uttalt at man ikke kommer utenom Maria når det gjelder opprinnelsen til hans prestekall. De som fulgte hans begravelse på TV, kunne tydelig se den store M under korset som var malt på hans kiste. Maria, Guds Moder, var med med ham til veis ende i himmelens herlighet.

Pavens motto kommer fra den hellige Louis-Marie de Grignon de Montfort (1673-1716). Hans bok *Traité de la vraie devotion de la Sainte Vierge* ble et vendepunkt for Karol Wojtyła: Han oppdaget at Mariafromheten er basert på kontemplasjon av Jesus Kristus, inkarnasjonen og frelsen. Den ærefrykt og hengivenhet for Maria han fra barnsben av hadde lært, forsterket

og utdypet seg med årene. Som ung student i Krakow kom han med i en rosenkransgruppe som bragte en ny dimensjon inn i hans Mariaformhet. Han var allerede overbevist om at Maria leder oss mennesker til Kristus, nå begynte han å forstå at Kristus leder oss til sin Moder, under forutsetning av at man lever Marias mysterium i Kristus.

Han fikk også en fornyet forståelse av Angelusbønnen som bes morgen, middag og kveld: «Se, jeg er Herrens tjenerinne, det skje meg etter ditt ord. Og Ordet ble kjød, og tok bolig blant oss.» Disse ordene ser paven som kjernepunktet i det aller viktigste som har skjedd i menneskehetens historie.

Etter ti år som pave satte Johannes Paul II fokus på mariologien med de to apostoliske brev *Redemptoris mater* (1987) og *Mulieris dignitatem* (1988), og han proklamerte et Maria-år. I oktober 2002 utga han *Rosarium virginis Mariae*, om rosenkransen, og utropte et rosenkransens år. Gjennom rosenkransbønnen setter de kristne seg i skole hos Maria for å ledes inn i kontemplasjonen av skjønnheten i Kristi ansikt. Paven sier med andre ord at Guds Moder er vårt forbilde i kontemplasjonen av Kristi ansikt. Å være rotfestet i Kristus, er det viktigste for alle kristne.

På sine reiser rundt i verden konsekret Johannes Paul II vanligvis landet/nasjonen til Maria og hennes beskyttelse, og han foretok, om mulig, en pilegrimsferd til en Maria-helligdom.

I sin siste bok, *Memory and Identity*, som utkom i mars i år, skriver Johannes Paul II også om Maria og om Kristi mysterium i menneskenes hukommelse: «This unity of memory accompanies the Church from generation to generation as history runs its course, and it expresses itself in Mary's memory. This happens partly because Mary is a woman. To tell the truth, memory belongs more to the mystery of woman than to that of man.»

I pave Johannes Paul IIs testament, som ble åpnet kort etter hans død, er også Maria i hans tanker. Vi ber om Guds Moder Marias forbønn for vår avdøde hellige Far, Johannes Paul II.

May-Lisbeth Myrhaug

Lars Roar Langslet:

Ved pavens
25-årsjubileum i 2003

Jeg anser det som opplagt at pave Johannes Paul II vil bli regnet som en av det 20. århundres mest fremstående og innflytelsesrike ledere, ikke bare som en sterk religiøs personlighet, men som «stor» også i et verdslig historisk perspektiv. For det er neppe en overdrivelse å hevde at de epokegjørende hendelser på 1980- og 90-tallet – det kommunistiske rikes fall og den fredelige frigjøring av Øst-Europa – ikke ville ha foregått på den måten det faktisk skjedde uten de to skjebneformende ledere: Mikhaïl Gorbatsjov i den tidligere Sovjetunionen og pave Johannes Paul II i Vatikanet.

Gorbatsjovs største bragd var at han hadde mot til å la ting skje uten å bruke sin betydelige militære makt til å sette en stopper. Pavens fortjeneste var at han brukte sin enorme åndelige autoritet, i Polen og andre østeuropeiske land, til å fremme en fredelig omdanning mot demokrati og rettsstat. Gorbatsjov selv sa det slik: «Ingenting av det som er hendt i Øst-Europa i de siste årene, hadde vært mulig uten pavens innflytelse, og uten den enestående rolle han har spilt, også politisk.»

Vi vet allerede litt om de nære, daglige kontakter bak kulissene i den mest dramatiske perioden – mellom paven og vestlige toppledere med sikkerhetsrådgiver Zbigniew Brzezinski som antagelig viktigste ledd. Jeg er overbevist om at fremtiden vil bringe ytterligere innsikt.

Jeg tror også at den opposisjon paven gå uttrykk for mot de begrunnelser som ble gitt for krigen i Irak, utgjorde en viktig

moralsk motvekt til den ekstremistiske administrasjon som nå sitter med makten i Washington. Også hans omhyggelig avbalanserte holdning til krisen i Midt-Østen er et viktig korrektiv til de like ekstremistiske makthavere i Tel Aviv. Vi husker alle Stalins kyniske bemerkning: Paven – hvor mange divisjoner har han? I dag vet vi at han råder over noe langt viktigere: Paven legemliggjør en uhildet moralsk dimensjon i verdenspolitikken.

Pave Johannes Paul II har vist, klarere enn noen av sine forgjengere, at den katolske kirke er en *universell* kirke med en global utstrekning og et *globalt* ansvar. Han har vist det ved sine nær sagt ustoppelige reiser kloden rundt, ved å tale til folkeslag og verdensledere og ved en meget klar og likevel sofistikert fornyelse av den katolske kirkes sosialære.

Jeg var i Roma i dagene før hans første lange utenlandsreise og lyttet til den lille søndagstale han holdt fra vinduene i det apostoliske palass. Det ble allerede mumlet rundt om i Roma at han burde holde seg hjemme og ikke tillate seg så mye reising. Paven driblet like elegant som enhver fotballstjerne: Han sa: Når jeg er i utlandet, må dere be for meg at jeg ikke et øyeblikk glemmer at jeg er biskop av Roma, og at hjemme er her hos dere.

Mange moderne katolikker i den såkalte vestlige verden er skuffet over at han har vært så gammeldags i påtrengende spørsmål som prestenes sølibat, og moralske spørsmål som prevensjon og homoseksualitet. Jeg hører selv til dem som håper at kirken vil modifisere sin holdning til disse ting – og jeg tror at endringer vil komme. Men når klager om disse anliggender kombineres med en oppfordring til

«mer demokrati» i kirken, er det en edruelig tanke at Vestens progressive katolikker, som på verdensbasis utgjør en minoritet, ikke har en iboende rett til å dominere, og at den store majoritet av katolikkene i Asia, Latin-Amerika og Afrika ikke er forpliktet til å adlyde oss ene og alene fordi vi i Vesten er mer moderne og mer opplyst.

Det er ingen tvil om at paven – i noen av de nevnte stridsspørsmål – har større støtte i disse deler av verden, hvor flertallet av katolikkene holder til. Vi bør huske på at det å være katolikk betyr å være integrert i et globalt åndelig fellesskap, og det innebærer – og bør innebære – en øvelse også i tålmodighet og gjensidig respekt. Kirken har gjennom alle tider beveget seg fremover, og om vi til tider synes det går for sakte, kan vi likevel si med en annen berømt trosfelle: *epur si mouve* – og dog beveger den seg! Ser vi tilbake på alt det som har beveget seg siden Johannes XXIII's dager, ser vi at det stemmer: Her er bevegelse. Vi kan også være trygge på at kirkens identitet som kirke vil bestå og leve videre i kommende århundrer. Jeg er ikke så sikker på at denne forutsigelse også kan gjøres om den majoritetskirke vi har her i Norge.

Jeg var i Kina da jeg først hørte nyheten om at for første gang i historien var en polakk valgt til St. Peters gamle trone. Der og da skjønte jeg at verden var vid åpen, alle grenser og politiske barrierer til tross. Ånden blåser hvor den vil. Nå – 25 år senere – føler jeg at verden er blitt litt mer åpen, takket være den utrettelige innsats og den åndelige utstråling fra den gamle mannen på Peters trone.

(Oversettelse av en tale holdt på engelsk i 2003)

mysteriet mennesket

FILOSOFEN JOHANNES PAUL II OG HANS NYTOLKENDE «PERSONALISME» (DEL II)

AV KARDINAL AVERY DULLES S.J.

Nøkkelen til å forstå pave Johannes Paul IIs tenkemåte ligger i «hans vektlegging av det mysterium som ligger i mennesket som person», skrev kardinal Avery Dulles i første del av denne artikkelen, som sto i forrige nr. av St.Olav. Også i annen del av artikkelen viser Dulles hvordan pave Johannes Paul II bruker sin filosofiske «personalisme» som «en kameralinse» – gjennom den fokuserer og nytolker han den katolske tradisjon på område etter område.

Spent forhold til tidligere tradisjon

Jeg kunne nevne ytterligere eksempler på pavens personalisme. Den kommer blant annet til uttrykk i hans syn på presten. Når presten konsekreter hostien og vinen ved alteret, og når han gir absolusjon i botens sakrament, som paven kaller «nådens domstol», handler presten «i Kristi person». Men de nevnte eksempler re-

ker antagelig til å underbygge min tese om hvor betydningsfullt det personalistiske perspektiv er i Johannes Paul IIs tenkemåte. Før jeg slutter, vil jeg peke på noen flere punkter og reflektere over på hvil-

ken måte hans tenkning står i et visst spenningsforhold til tidligere katolsk tradisjon.

Den naturlige teologien

I det minste siden Thomas Aquinas' tid har katolsk tradisjon hevdet at man kan få kunnskap om Guds eksistens som en personlig Gud og alle tings skaper og endemål via den menneskelige fornuft, ut fra vår erfaring av de skapte, synlige ting i verden. Man har vanligvis argumentert ut fra kausalitetsprinsippet (d.v.s. at det som finnes, men ikke er nødvendig, forutsetter eksistensen av noe nødvendig) og 'finalårsaken' (at naturen er formålsrettet). Johannes Paul II forkaster ikke på noe punkt denne type argumenter, men han er bemerkelsesverdig tyst om dem. I stedet tar han utgangspunkt i den lengsel som finnes i menneskets hjerte etter personlig fellesskap med andre og med det guddommelige. Han siterer personalistiske filosofer som

Avery Dulles er jesuitt, kardinal og professor ved Fordham University, New York, USA. Artikkelen bygger på en forelesning fra oktober 2003, først publisert i tidsskriftet America i februar 2004.

Martin Buber og Emmanuel Levinas og skriver: «Stien går ikke så mye gjennom væren og eksistens, (som hos Thomas) som gjennom menneskene og deres møte med hverandre i samvirke og dialog. Vi møter Gud som vårt ytterste Du.»

Denne måten å nærme seg spørsmålet på, er i høy grad suggestiv, men paven utvikler den ikke i detalj. Så vi er utlevert til vår spørsmål: Kan et alvorlig og overbevisende gudsbevis utgå fra et personalistisk resonnement? Og er dette i så fall å foretrekke fremfor de tradisjonelle ontologiske og kosmologiske argumentene? Jeg tror likevel at Johannes Paul IIs tenkning på dette punkt kan innforlives i den tradisjonelle måten å argumentere på.

Naturretten

Når nåværende pave skriver om den naturlige morallov, taler han mer om den menneskelige person enn om den menneskelige natur. Som Jane Smith påpeker, ønsker han å integrere naturretten i sitt personalistiske rammeverk og derved slippe unna anklagen om biologisme, som i blant rettes mot utlegninger av dette slag. «Den virkelige betydningen av naturretten», sier paven, er at den «er relatert til menneskets egentlige og opprinnelige natur, den menneskelige personens natur, som er personen selv» (*Veritatis splendor*, 1993, 50). Mot dette innvender Oxfordprofessoren Oliver O'Donovan at paven i altfor stor grad synes å være avhengig av den idealistiske filosofiske tradisjon, som «oppfatter morallovens rasjonalitet som noe som har sin grunn i den menneskelige bevissthet».

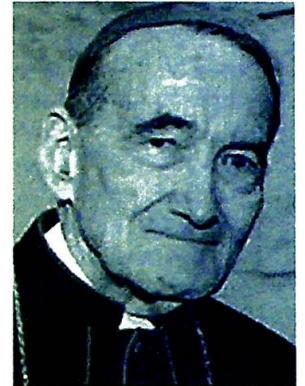
Men i et arbeid fra sin tid som professor, foregriper Wojtyła denne kritikken og forsøker å imøtegå den. I et essay med tittel «Den menneskelige personen og naturretten» tilbakeviser han bestemt Kants og idealistenes synsmåte, hvor fornuften så å si påtvinger virkeligheten sine egne kategorier. For Wojtyła skjelner og bekrefter fornuften i stedet virkelighetens egen objektive orden og verdi, som er overordnet fornuften. Men den menneskelige persons frihet må *ikke* oppfattes *indeterministisk*, d.v.s. som om viljen ikke var fri. Selv om bevisstheten må rette seg etter den naturlige orden, er ikke loven som moralsk forpliktelse noe blott og bart mekanisk eller biologisk. Den forutsetter et subjekt med en personlig bevissthet.

Prevensjon

Spørsmålet om den naturlige morallov kommer til anvendelse i pavens uttalelser om preven-

sjonsmidler. Han slutter seg til Pius XI, Pius XII og Paul VI – i encyklikaen *Humanae vitae* (1968) argumenterer sistnevnte ut fra naturretten og hevder at prevensjon er i seg selv ondt, fordi forplantningsevnen etter sin natur er innrettet på å produsere liv (13). Johannes Paul II kaller den seksuelle forening et reelt uttrykk for kjærligheten mellom mann og kvinne, som generøst og uten reservasjon gir seg selv til hverandre. Prevensjonsmidler, hevder han, er «en forfalskning av den indre meningen med den ekteskapelige kjærlighet, siden de gjør kjærligheten til et middel for hedonistisk tilfredsstillelse» (*Familiaris consortio*, 1981, 32). Allerede i *Humanae vitae* omtalte Paul VI den ekteskapelige kjærlighet som ektemakenes personlige gave til hverandre, som et 'selvgivende', og han advarte følgelig om at bruk av prevensjonsmidler lett kunne føre til at partneren degraderes til et middel for selvisk nytelse (*Humanae vita*, 8,17).

Visse kommentatorer mener at om Paul VI mer konsekvent hadde valgt den personalistiske linjen snarere enn den legalistiske, ville hans fordømmelse av prevensjon blitt bedre mottatt. Man kan derfor spørre seg om ikke Johannes Paul II hadde til hensikt å korrigere Paul VI, og at det var derfor han valgte den argumentasjon han gjorde. Eller var det fordi han ville la alt Paul VI hadde sagt om den ontologiske dimensjon intakt og bare tilføye ytterligere tanker om den subjektive eller psykologiske dimensjonen? Jeg mistenker ham for å ville støtte tradisjonen og ikke erstatte den, men at han også ville få menneskene til å være åpne for et liv med kjærligheten som motiv, altså at man ikke bare rent legalistisk underordner seg.

Avery Dulles (f. 1918) er av den katolske kirkes mest anerkjente teologer; sønn av John Foster Dulles, USAs utenriksminister 1953-59; konverterte til den katolske kirke i 1940, presteviet i 1956, kardinal siden 2001.

Dødsstraff

Ved en McGinley-forelesning for noen år siden

talte jeg ganske utførlig om pavens syn på dødsstraff. Selv om paven ikke definerer dødsstraff som ondt i seg selv, gjør hans dype respekt for menneskelivet at han tenderer mot alltid å anse bruk av dødsstraff som forkastelig. Han godtar tanken om dødsstraff hvis det ikke finnes noen annen måte å forsvare samfunnet mot livsfarlige forbrytere på, men han mener at det i dagens utviklede samfunn finnes alternativer mer i samklang med menneskelig verdighet. Når forbrytere skal henrettes, sender paven vanligvis et budskap til den som har makt til å benåde den dømte.

Frem til Pius XII var det offisiell katolsk lære å betrakte dødsstraff som legitimt. Katolske teologer pleide å sitere Paulus, som taler om at den verdslige øvrighet ikke bar sverd forgjeves: Den står i Guds tjeneste som hevner, slik at vreden skal ramme den som forøver ondt (Rom 13,4). Derfor råder det ingen konflikt mellom det overordnede prinsipp om at Gud alene er herre over livet, og at den verdslige maktøverer kan drepe forbrytere. Men Johannes Paul II siterer, såvidt jeg vet, aldri denne teksten. Hvorfor? Det forundrer meg. Tror han at regjeringer i moderne, demokratiske stater fortsatt regjerer med et mandat fra Gud, eller at de kun nyter godt av den autoritet de har fra folkets konsens? Kan gjengjeldelse være gyldig grunn til dødsstraff? Enkelte katolikker oppfatter Johannes Paul II som motstander av den tradisjonelle katolske oppfatningen, og at han forkynner en heterodoks lære. Personlig er jeg ikke overbevist om at han vil bryte med tradisjonen. Ved den nevnte forelesningen hevdet jeg at hans formuleringer om dødsstraff kan leses på en måte som stemmer overens med tradisjonen.

Rettferdig krig

Lignende spørsmålstillinger blir aktuelle i forbindelse med læren om rettferdig krig. Samtidig som Johannes Paul II bestrider at han er pasifist, beklager han dypt krigshandlinger og betrakter dem som menneskehetens største feilgrep. I encyklikaen *Om arbeidets verdighet* retter han oppmerksomheten mot den suksess ikke-voldsmotstand hadde i forbindelse med kommunismens fall i Øst-Europa. «Aldri mer krig,» skriver han og fortsetter: «Nei, aldri mer en krig som dreper uskyldige mennesker, lærer folk hvordan man dreper, og etterlater seg hat og sinne og ingen rettferdig løsning på de problemer som utløste krigen. Slik som man i enkelte land er

kommet så langt at personlig hevn og gjengjeldelse har måttet vike for lov og rett, er det påtrengende behov for at man på internasjonalt nivå tar lignende skritt fremover» (52).

I den talen paven holdt ved Verdensfredsdagen den 1. januar 2002, forklarte han at det ikke finnes noen fred uten rettferdighet og ingen rettferdighet uten forsoning. Mener han at streben etter rettferdighet og forsoning skulle fjerne enhver tanke om krig? Enkelte skarpe kritikere tror paven baner veien for en dogmeutvikling som skulle begrense kriteriene for rettferdig krig betraktelig. Er han i ferd med å vrake den tradisjonen som taler om rettferdig krig til fordel for det George Weigel har kalt en slags funksjonell eller *de facto* pasifisme? Personalismen foretrekker unektelig samtale fremfor vold. Den vegrer seg mot å vedgå at på et visst stadium kan forhandlinger være nytteløse. Men virkeligheten kan i blant kreve at man anvender militærmakt. Johannes Paul II har ved flere anledninger tolerert det som vanligvis kalles «humanitær intervensjon» for å få slutt på blodige massakrer, for eksempel i Rwanda, Øst-Timor og Bosnia. Han kom ikke med innvendinger mot det amerikanske militærangrepet på Afghanistan i 2002. Jeg antar at i alt vesentlig er den klassiske læren om rettferdig krig fortsatt uforandret. Men det trengs nye og kompliserende prinsipper for forlik, særlig i de tilfeller der de stridende parter ikke er suverene stater med regelrette tropper, men fraksjoner eller terroristgrupper.

Sosiallæren

Jeg har allerede kommentert Johannes Paul IIs sosiallære og hans syn på økonomiske spørsmål. Michael Novak mener at denne læren, særskilt i encyklikaen *Om arbeidets verdighet*, støtter seg på et rasjonelt resonnement som trengs for å kunne bygge opp en ny samfunnsordning. Nøkkelt begrepene i denne nye sammenheng er ifølge Novak den handlende personen, retten til privat økonomisk initiativ, muligheten til eget foretagende og den menneskelige kreativitet, som bunner i den gudlighet (*imago Dei*) som er preget i hver enkelt kvinne og mann av Skaperen selv.

Ikke alle kommentatorer deler Novaks begeistring. Jesuitten James Hug skriver bl.a. følgende om *Om arbeidets verdighet*: «Deler av språkbruken vekker mistanke om at visse nykonservative amerikanere har hjulpet til med

å utforme innholdet.» Han ser frem til den dag da han og den progressive del av kirkens rettferdighetstalsmenn får mulighet til å utøve like stor innflytelse på pavens sosiallære.

Disse to ulike reaksjonene konfronterer oss med følgende spørsmål: Er Johannes Paul IIs sosiallære et uttrykk for en forbigående tendens eller en varig forandring av kirkens syn? Jeg våger å fremkaste den mening at hans personalistiske perspektiv fortsatt kommer til å berike katolsk politikk og økonomi i overskuelig fremtid.

Kristus kongen

Både muntlig og skriftlig taler Johannes Paul II ofte om Kristi tredelte embede som profet, prest og konge. De to første oppdragene omtaler og utlegger han gjerne, men han har sagt relativt lite om det tredje, Kristi kongelige embede. Det var Pius XI som i 1928 innstiftet Kristi kongefest for å proklamere at «Kristus hersker over alle nasjoner». Pius XI skriver: «Nasjonene skal ved feiringen av denne årlige fest bli minnet om at ikke bare individet, men selv herskere og fyrster er forpliktet til offentlig å love lydighet og skjenke sin ære til Kristus.»

I kontrast til dette taler Johannes Paul II om Kristi herrevelde som ydmyk underkastelse og om hans kongerike som et rike der kjærlighet og tjenersinn hersker. Hans sier lite om Kristus som lovgiver og dommer, kanskje fordi det ikke passer så godt inn i det personalistiske mønster. Det 2. Vatikankonsils erklæring om religionsfriheten legger vekt på den gjensidige uavhengigheten mellom kirke og stat, noe som gjør det vanskeligere å tale med en slik dristighet som Pius XI gjorde. Men vi bør ikke glemme at Kristus, som levde ydmykt som en tjener midt iblant oss etter sin oppstandelse, er blitt kronet med ære, og at han nå regjerer som en suveren Herre ved Faderens høyre side.

Dommens dag

Selvsagt samtykker Johannes Paul II i trosbekjennelsens ord om at Kristus «skal komme igjen for å dømme levende og døde», men han foretrekker å sitere det fjerde evangeliets ord om at «Gud sendte jo sin sønn til verden, ikke for å dømme den, men for at verden skulle bli frelst ved ham» (Joh 3,17). «Bare de som avviser den redning Gud i sin uendelige nåde tilbyr,» skriver han, «vil bli dømt, siden de dømmer seg selv.» Litt lenger fremme legger han til at evig for-

dømmelse ikke kan regnes som et initiativ fra Gud, siden Gud i sin nåde og kjærlighet ikke kan ønske annet enn at de mennesker han har skapt, skal frelses.

Ifølge paven betyr fordømmelse en definitiv adskillelse fra Gud, en adskillelse «som den menneskelige person fritt har valgt, og som bekreftees i og med døden». Når han parafraserer lignelsen om bukkene og fårene, sier han at Herren Jesus skal komme og «spørre» oss når vi står foran ham. Men i lignelsen dømmer faktisk Menneskesønnen noen til helvete med ordene: «Gå bort fra meg, forbannede, til den evige ild som er gjort i stand for djevelen og hans engler» (Matt 25,41). Byttet av billedspråk avslører pavens uvilje mot å tale om Kristus som dommer.

Skjærsilden

Katolske tradisjon har fremstilt skjærsilden som et sted eller en tilstand der skylden for timelig straff for tilgitte synder 'tilbakebetales', gjøres godt igjen. Den klassiske bibelteksten i denne sammenheng er 2 Makkabeerbok (12,41-45), som taler om ofre som frembæres for å sone døde jødiske soldaters synder. Det andre konsilet i Lyon lærer at sjeler i skjærsilden utsettes for en rensende straff. Pave Paul VI gjentok denne læren i 1967 og hevdet da at selv etter at synder er blitt tilgitt, gjenstår det en skyld som krever et soningsoffer i skjærsilden. Johannes Paul II derimot nevner, i de tekster jeg kjenner til, ikke noen straff eller soning i skjærsilden. Han taler i stedet om skjærsilden som en tilstand av renselse, en rensing eller lutring som skjer som en forberedelse for den sjel som skal tre inn i det evige livs helhet.

Her må vi, som når det gjelder synet på helvetet, stille oss spørsmålet om Johannes Paul IIs personalisme gjør ham tilbøyelig til å se bort fra eller forminske straffeaspektene. Om det forholder seg slik, er det da en pastoral tillempling som beror på at man lettere skal kunne forstå skjærsilden, eller at den blir mer økumenisk akseptabel om man unngår straffedimensjonen? Eller introduserer han en helt ny utvikling av troen, der Gud ikke lenger settes i forbindelse

*Midt i den vrede og
forvirring som råder
i vår tid, står
Johannes Paul som
en ledestjerne for
håpet.*

med straff? Jeg er tilbøyelig til å tro at forbindelsen mellom synd og straff er så dypt forankret i Skriften og tradisjonen at den aldri kan fjernes fra katolsk lære.

*

Pave Johannes Paul er ikke en person med en endimensjonell forestillingsverden. Som nevnt, aksepterer han kirkens dogmatiske arv i dens helhet. I sin filosofi kombinerer han personalistisk fenomenologi med en solid thomistisk metafysikk. Han har derfor mange innfallsporter når han sikter seg inn på de komplekse spørsmålene vi her har behandlet.

Personalismen kommer mest åpenbart til anvendelse i den private sfære og i mellommenneskelige relasjoner. Den er sentral for individets selvrealisering og i ekteskap og familieliv – temaer Johannes Paul II har skrevet lysende om. Mer bemerkelsesverdig er det at han har funnet måter å få frem personalismens posisjoner på slik at de kan brukes både om økonomiske og politiske spørsmål og om menneskelig handling, personlig engasjement og det frie initiativ. Selv om personalismen ikke er rett redskap for å handtere større problemer som lov og rett, krig og fred, har Johannes Paul II tilført nye, viktige faktorer til økonomi, rettsfilosofi, statsvitenskap og internasjonale relasjoner.

Også i teologisk henseende er Johannes Paul

II personalist. Han skriver gripende om den lengsel etter Gud som er innskrevet i menneskenes hjerter. Han dveler med glede ved det nære forhold mellom den enkelte troende og Jesus Kristus som formidles i Bibelen, i sakramentene og kirken. Hans konsentrasjon om Guds fantastiske kjærlighet og nåde er et verdifullt og virkningsfullt middel mot pessimistiske predikanter, som beskriver Gud som en krevende hersker og rigorøs dommer. Men man kan ikke spille Guds kjærlighet ut mot hans rettferdighet, noe selv Johannes Paul vil medgi. Paven er seg bevisst at kjærligheten til Gud ikke kan eksistere uten lydighet mot Guds bud, og at mennesker som forkaster Guds kjærlighet, må regne med hans rettferdighet.

Men Johannes Paul II viker tilbake for truende ord. Hans syn er at frykt begrenser friheten og gjør de troende til nedslåtte stakkarer i stedet for budbringere for håpet. Han peker i stedet på håp, tillit og kjærlighet som fundament for troskap mot Herren, en troskap som karakteriseres av glede. Midt i den vrede og forvirring som råder i vår tid, står Johannes Paul som en ledestjerne for håpet. Mildt insisterende står han fast ved ordene i sin tiltredelsespreken. «Frykt ikke... sett dørene på vidt gap for Kristus. Han alene har livets ord, ja, det evige liv.» ... (Oversettelse ved UKJ) ●

MOTSTAND OG OVERGJEVING

«Widerstand und Ergebung» ('Motstand og overgjeving') er tittelen på ei bok skrevet av den tyske teologen og motstandsmannen Dietrich Bonhoeffer. Dette kunne godt stå som overskrift over Karol Wojtyła – bedre kjend som pave Johannes Paul II – sitt liv, får fyrste til siste fase. Der han ligg på sin bære i Roma, vitnar han om ein seig motstand mot ein langsam nedbrytande sjukdom – og samtidig om ein åpen overgjeving til sjukdommen og lidinga, for den tiltrudde tenesta si skuld. For Kristi skuld, den Herren han tente med hud og hår til siste pust. Veikskap og styrke viste seg å vere eit i denne mannens liv, som hjå kvart verkeleg kristent menneske.,» skriver dominikanerpater Arnfinn Haram i en nekrolog i Morgenbladet.

«Johannes Paul II sin 'konservatisme' var ikkje uttrykk for nostalgi eller vilje til kyrkjemakt. Hans kall var å vere tru mot heile røyndomen. Det er dette som er sjølve det katolske 'poenget' – det som er 'kata-holon' (gresk): 'i samsvar med heilskapen,» skriver Haram. «Når Johannes Paul II var

ein sterk talsmann for forsoning, fred og dialog er det ikkje, slik mange vil tenke, eit paradoks i høve til hans 'konservative line'. Det er nettopp hans omsorg for heilskapen og einskapen i det menneskelege livet som ytrer seg. Kristendommen si unike openberring utelet ikkje at sanninga sin fylde og rikdom også skin fram i alt som er godt i den menneskelege kulturen, ikkje minst i dei religiøse tradisjonane. Trass alle ulikskaper vitnar dei nettopp om mennesket sin lent etter transcendens og guddomeleggjeing. Hans eineståande tilnærming til jødedomen var både ei moralsk forsoningsakt og ei anerkjenning av at den kristne trua er uforståeleg utan sin jødiske bakgrunn. Som hans forgjengar Paul 6. sa: 'Åndeleg sett er vi alle semittar.' Og altså ikkje antisemittar.»

«Kven kunne makte alt dette, og det gjennom ei lang rekkje år og med eit kulehol i kroppen, om ikkje ein atlet som Karol Wojtyła?» spør Haram mot slutten og svarer: «Han kunne truleg berre gjennomføre sitt intellektuelle og pastorale maratonløp ved at det gjekk sport i det!»

presten – «alterets, stridens og ordets mann»

AV PATER KJELL ARILD POLLESTAD O.P.

Den 3. april, dagen etter pave Johannes Paul IIs død, markerte pater Kjell Arild Pollestad o.p. 25-årsdagen for sin prestevigsel. Hans preken i en fullsatt St. Dominikus kirke om prestedienstens vesen og om det «privilegium det er å være prest», knyttet også an til den avdøde pave: «Pave Johannes Paul 2. har i sitt lange pontifikat vært så nærværende i verden, så kjent og aktet langt utenfor Kirkens grenser, at han nærmest har fremstått som en sogneprest for hele menneskeheten.»

Kjære venner,
Det er gått jevnt nedover med prestenes anseelse, både i samfunnet og blant de troende, i løpet av de siste 200 år. Det er lenge siden presten kunne rope som i folkeeventyret: «Av veien, av veien, her kommer sjølveste presten.» Jeg tror ikke vi skal beklage at det er slutt på de tider. Samtidig må jeg etter 25 år i denne tjenesten bekjenne: Det er et privilegium å være prest. Den franske dikteren Baudelaire skriver i sin dagbok at «det finnes bare tre hederlige mennesketyper: Presten, krigeren og poeten. De andre er... skapt... for å utøve hva man kaller yrker.» Dermed er noe vesentlig sagt: Å være prest er ikke et «yrke», langt mindre en «jobb». Vi er ikke prester i kraft av hva vi gjør, men i kraft av hva vi er, ut fra det som ble oss gitt i ordinasjonens sakrament. Om dette sier biskopen før håndspåleggelsen og vigselsbønnen: «Når du ved dåpen føyer nye lemmer til Guds folk, når du ved botens sakrament tilgir synder i Kristi og Kirkens navn, når du med den hellige olje lindrer de syke, når du feirer de hellige mysterier... da skal du minnes at du er utvalgt

blant menneskene og innsatt for menneskene i de ting som hører Gud til.» Det viktigste presten har å gi, er altså helt uavhengig av hans egne talenter eller dyktighet. En Graham Greene kunne skape stor romankunst ut fra dette paradokset.

Presten er knyttet til alteret, til offeret, selv om hans liv sjelden er på høyde med de mysterier han feirer. Da må nemlig også hans eget liv være offer. Den dype meningen med det prestelige sølibat ligger her, og bare i dette perspektiv blir det egentlig meningsfylt. Vi gir avkall på et gode for å vie våre liv til et enda større gode. Det er en provokasjon vår samtid trenger.

Å være prest er også i en viss forstand å være kriger, soldat. Lik de gamle profeter har vi en plikt til å si fra når Gud fornektes og hans bud foraktes. Den utsikten vi har fra Kristi evangelium, forplikter oss til et utrettelig forsvar for menneskets verdighet fra unnfangelse til død. Selv om vi er blitt avleggs i verden, og selv om få lytter til oss, skal vi forkynne evangeliet, ikke bare «i tide», men også «i utide», som skrevet står. Jeg må nok innrømme at jeg i disse 25 år

har sittet altfor mye og varmet meg ved leirbålet blant troens husfolk, og vært altfor sjelden ute i striden. Prestetjenesten vil nok bli enda mer krevende i årene som kommer. Den gamle «kristenheten» er på vikende front, motstanden mot Kirken blir stadig mer høylydt og følbar, samtidig som et økende antall tenkende mennesker innser at Kirken er det klareste og beste alternativ for dem som søker en annen verdiskala enn den som preger dagens samfunn. Det er med andre ord en situasjon til å trives i for en troens soldat. Vi har ingen grunn til å la oss kue av «møtøshetens ånd». Til alle tider har ytre motstand vært den beste gjødsel for Kirkens trivsel og vekst.

Prestens fremste våpen er ordet. Han er i nær slekt med poeten. Men den virkeligheten han skal uttrykke, er ikke først og fremst den han ser, men den som «ikke er oppkommet i noe menneskes hjerte». Til meg kom denne troens virkelighet som lyn fra klar himmel, da jeg som ung mann ved en tilsynelatende tilfeldighet stod i en romersk kirke. Sannheten ble meg gitt, og selv om jeg i prestatjenesten bare har klart å gi et ufullkomment uttrykk for den, står den like klart og lysende for meg. I ikke liten grad har mitt liv vært poetens kamp med språket, i et forsøk på å finne ord som kan bevege hjertene, og gjøre dem mottagelige for den sannheten om Gud og oss alle som bare finnes i Kristi evangelium.

Presten er, som dere skjønner, alterets mann, stridens mann og ordets mann. Det synes meg som om disse tre rollene krever en trefoldig troskap: Den første er den grunnleggende troskapen mot Gud. «Gud er kjærlighet,» sier Johannes. Det er en kjærlighet presten nesten bokstavelig talt holder i sine ufullkomne hender, når Kristi selvhengivelse på korset blir nærværende i Alterets sakrament. Men dette sakramentale tegn roper etter å bli virkeliggjort i våre liv, ikke bare i prestens, men i alle som tar imot det. For oss alle er nestekjærligheten den egentlige gudstjeneste. Kjærligheten, selvhengivelsen, er det eneste sikre symptom på Guds nærvær i oss og iblant oss.

Den andre troskap er troskapen mot Kirken, vår Mor, som gjennom dåpen har født oss til evig liv og stadig nærer oss med ord og sakramenter. Den er guddommelig i sitt vesen, men akk, så menneskelig i sine geberder. Jeg har mer enn én gang fått sanne novisemesterens ord om at vi måtte finne oss i å lide mer *på grunn av*

Kirken enn *for* Kirken. Blant Kirkens tjenere har jeg møtt noen av de fineste mennesker livet har gitt meg å møte, men også noen av de mest ufine. Slik må det være, for i Guds åker får korn og ugress vokse sammen helt til innhøstningen. Det skal vi være glade for, siden de fleste av oss jo består av begge deler. Kirkens mange sår og ufullkommenheter, som skyldes menneskelig svik og dårskap, må aldri gjøre oss blinde for at den er Kristi Legeme i verden. Jeg elsker Kirken, den alene har «det evige livs ord».

Den tredje troskapen er den vi skylder oss selv. Den sannheten Gud har åpenbart og Kirken har satt meg til å forkynne, må også være *min* sannhet. Mitt vidnesbyrd er ikke troverdig dersom det bare er en profesjonell og mekanisk gjentakelse av nedarvede formler og andres formuleringer. Da er jeg bare en *funksjonær*, og ikke et levende vidne. Det poetiske aspektet ved prestatjenesten er nettopp dette stadige strevet etter å gi den åpenbarte, objektive sannheten et uttrykk som er *mitt*. Ordet som «ble kjødt», må få kjøtt og blod hos alle som skal vidne om det; våre liv må klinge med, våre egne og vår samtid's åndelige forutsetninger og begrensninger må ikke fornektes eller ses bort fra, men ligge som en understrøm av undring eller uro. Gudsordet kan bare bli levende og overbevisende i den grad det også er *mitt*. Men derfor vil også mitt vidnesbyrd alltid være begrenset. Som mennesker ser vi "stykkevis og delt"; helheten finnes i Kirkens universelle fellesskap, i enheten med vår pave og våre biskoper, våre apostoliske overhyrder og lærere i troen.

I disse dager ser vi kanskje klarere enn noen gang hva Peters etterfølger kan bety for Kirkens synlighet i verden. Pave Johannes Paul 2. har i sitt lange pontifikat vært så nærværende i verden, så kjent og aktet langt utenfor Kirkens grenser, at han nærmest har fremstått som en sogneprest for hele menneskeheten. Han har i bokstavelig forstand vært en poet på pavestolen, i en utrettelig søken etter å nå frem til menneskenes hjerter med Kristi evangelium. Ingen har i vår tid klarere talt fredens sak i verden, ingen har med større lidenskap forsvart menneskets verdighet som Guds skapning og barn. Vi så ham som en bøyet gammel mann gå frem til Klagemuren i Jerusalem med en bønn om tilgivelse for kristnes ugjerninger mot jødene gjennom historien, vi så ham samle ledere fra verdensreligionene ved den hellige Frans' grav i Assisi, ja, vi så ham omfavne og tilgi den man-

nen som ville myrde ham. Og ikke minst så vi ham disse siste årene, nedbrutt av sykdom og fysisk lidelse, vi så ham bære sitt kors, i troskap mot Kristus og i kjærlighet til menneskene. Nå er det vår bønn at Gud vil ta ham inn til den fulle klarheten i det lys vi så gjenspeilet i hans tjeneste.

Selv vil jeg til slutt bare takke dere alle, den kjære biskop Gran, som har vært en trofast venn

i alle disse årene, mine medbrødre og medsøstre i Ordenen, som for det meste har båret over med meg, og alle dere mine kjære venner, av de forskjelligeste konfesjoner, som jeg nå ser i benkeradene. Og så er det en glede å vite at en prest aldri går av, men har sin plass ved alteret så lenge han kan holde seg oppreist. Det er ikke noe lite privilegium å kjenne sin plass i verden og i livet. Min bønn idag er at jeg må få bli tro inntil enden. Amen.

Er det jeg som tar feil, Herre?
 Er det hovmodig å tenke
 at Du hver dag kaller meg enda mer
 til å gå ut og forkynne
 at det er nødvendig, tvingende nødvendig
 at vi går videre
 fra den hellige Nadverd
 og til Ditt annet nærvær
 som er like virkelig.
 Ditt nærvær i fattigdommens sakrament.
 Teologene diskuterer;
 tusen distinksjoner legges frem...
 Men ve den som nærer seg av Deg
 og deretter ikke har øynene åpne
 for å se Deg
 når du leter etter mat blant søppelet,
 utstøtt overalt,
 når du lever under umenneskelige forhold
 og under fullstendig
 mangel på trygghet...

Fra «Tusen grunner til å leve» av *Dom Helder Camara*, oversatt av Truls Winther, Verbum 1980.

Erkebiskop Dom Helder Camara (1909 - 1999) var kjent som «den røde biskopen» under militærdiktaturet i Brasil (1964-1985). Han var en iherdig forkjemper for de fattige, forsvarer av menneskerettighetene og en av frigjøringsteologiens pionerer – omstridt for sin sosiale og politiske stillingtagen. «Når jeg gir de fattige mat, sier man at jeg er en helgen, men når jeg spør hvorfor de fattige sulter, sier man at jeg er kommunist,» sa Dom Helder. På 1970-tallet var han en klar kritiker av den katolske kirkes konservative ledelse i Brasil; hans kritikk av militærregimets menneskerettighetsbrudd sikret ham stor internasjonal støtte. Nobelkomiteen ble kritisert for ikke å gi ham fredsprisen – han var nominert flere ganger. I 1974 ble det samlet inn til en Folkets fredspris til ham.

Pavelig utmerkelse til sr. Liv Due Robak o.p. for liturgisk pionerinnsats

Sr. Liv Due Robak o.p., født 1926 og dominikanerinne siden 1951, har fått den pavelige utmerkelsen *Pro Ecclesia et Pontifice* for sitt arbeid med utgivelsen av tidebønnene på norsk – et oversettelsesarbeid av dimensjoner! Hun mottok utmerkelsen av biskop Gerhard Schwenzer ved en høytidelighet den 30. mars på Sta. Katarinahjemmet, Oslo.

Vi gjengir sr. Else Britt Nilsens tale ved overrekkelsen – den gir et lite innblikk i et stykke katolsk kirke- og liturgihistorie og en pionerinnsats som fortsatt pågår.

Det fortelles om pave Johannes 23. at han etter en søndagsmesse på latin utbrøt: «Når jeg tenker på de praktfulle bønner jeg nå fremsa – og som dere ikke forstod! En dag må da komme da de blir gjort tilgjengelige!» Så kom da også, etter pavens initiativ, Det annet Vatikankonsil og slo dørene opp på vidt gap for liturgien på morsmål. Og nettopp konsilteksten fra 1963, *Gudstjenestens fornyelse*, ble det ubestridte vendepunkt for hele kirkens liturgiske liv, selv om enkelte reformer alt var gjennomført.

For å begrense meg til dagens hovedtema – Tidebønnene – så forelå allerede noen utgaver på morsmålet etter mønster av de offisielle tidebønnene. I Danmark utkom det for eksempel en *Tidebog* i 1960, og i Norge året etter. For meg som i så mangt nærer en stor beundring for St Josephs «tapre døtres» innsats i Nord – er det i ettertid egentlig ikke overraskende å konstatere at nettopp St. Josephsøstrene sto bak disse utgivelsene.

Dette var viktige initiativer som ble videreført og justert gjennom konsilets liturgiske reformer. Tidebønnene ble tillatt fremført på folkespråkene, og Davidsalmene ble fordelt på en ny måte, slik at tidebønnene

strakte seg over fire uker med nye tekster hver dag (mot én uke før).

Dermed var det duket for et oversettelsesarbeid av dimensjoner.

I konsilteksten om *Gudstjenestens fornyelse* står det at «tidebønnene er Kirkens stemme, eller med andre ord, hele det Mystiske legemes offentlige lovprisning av Gud...» (99). Allikevel kjennetegner de på særlig vis klosterfelleskapene, og hva var mer naturlig enn at representanter herfra påtok seg oppgaven.

En av våre tidligere statsministre kom for noen år siden med følgende påstand: «Det er typisk norsk å være god.» Som katolikk med utbredt sans for rikdommen i verdens mangfold, synes jeg ikke at utsagnet er blant Gro Harlem Brundtlands beste, men i den sammenheng det her gjelder – nemlig oversettelse – er det allikevel en kvalitet å være norsk. Dette ved siden av andre kvaliteter, selvsagt.

I midten av 60-årene fantes det betimelig nok to klosterfelleskap i landet som hadde et relativt sterkt innslag av «innfødte» – og med kompetanse både innenfor liturgi, musikk og språk – som tok utfordringen: Nemlig Katarinahjemmet og Dominikus kloster.

Selv om anledningen kan innby til inflasjon i store ord, synes det likevel ikke overdrevet å

si at dermed forelå det et dominikansk samarbeidsprosjekt uten sidestykke her til lands, og trolig internasjonalt med. Etter hvert kom også søstre fra Lunden med, foruten en rekke andre gode hjelpere.

I år er det nøyaktig førti år siden de første resultater av pionerarbeidet forelå i stensilarks form: *Den stille ukes liturgi* – i norsk språkdrakt og med nyskrevet musikk. Vi vet at arbeidet med *Norske Tidebønner* fortsatt pågår med både gamle og nye ildsjeler, men ingen kan måle seg med søster Liv verken når det gjelder fartstid eller målbevisst, ja, halsstarrig utholdenhet.

Sr. Else-Britt Nilsen o.

Sr. Liv ble raskt drivkraften da arbeidet med å oversette kirkens tidebønner til norsk begynte i 1965. Siden 1995 har hun vært koordinator og, sammen med p. Per Bjørn Halvorsen, tekstansvarlig for den fullstendige norske utgaven av *Liturgia Horarum*, som nå er i ferd med å fullføres. På 1970-tallet satt hun i redaksjonskomitéen for samsamlingen *Lov Herren* (Trondheim 1974). Hun var medlem av Liturgikommisjonen som redigerte den nye *Messebok* (1985), og med i de to komitéene som arbeidet frem den nye *Bønnebok* (1990) og *Lov Herren - katolsk salmebok* (2000).

Også sr. Livs øvrige 'aktivitetsliste' innen den kirke hun konverterte til i 1947, er imponerende: Den spenner fra ungdomsarbeid, språkundervisning og utstrakt foredragsvirksomhet til menighetsrådsarbeid, ledende funksjoner i klosteret og åtte år som sekretær for biskopen i Oslo Katolske Bispedømme.

Ved requiemmesse for Anne-Lise Knoff (1937-2005)

Billedkunstneren Anne-Lise Knoff døde den 17. mars og ble begravet fra St. Torfinn kirke i Hamar den 23. mars. Vi gjengir den preken pater Ellert Dahl o.p., holdt ved requiemmesse i St. Torfinn kirke, Hamar – evangelieteksten var Lukas 25,1-13: «Så kan himlenes rike lignedes med de ti terner, som kom for å gå brudgommen i møte...»

Anne-Lise Knoff var et helt særegent menneske, samtidig personlig og vidtfavnende i sitt mangfold. Alle vi som er samlet her i hennes kirke, St. Torfinn, i dag, vil ha opplevet henne hver på vår måte. Og minnet vil leve med oss – for hun var ikke glemlig. Så rikt fasettert var hun at hun, lik en slegen kongepokal, utsendte de merkeligste glimt og gjenspeilinger, kostelig og uforglemmelig, dypt inn i vårt sinn.

Hvor meget har hun ikke gitt oss i løpet av disse årene! Kanskje aller først gjennom maleriet – ved en eller flere av de 76 separatutstillinger hun holdt og nå sist på Stange. Jeg vil tro at det henger flere av hennes malerier i norske hjem enn bilder av noen annen norsk kunstner. Vi ser dem alt på avstand – visjonen, strøket, umiskjennelig – et gullbeslått kniplingsteppe, en blomstereng, en svevende katedral, en stjernebe-sådd melkevei... Og av og til vil bildet bli til gjenstand: forsirede relikvieskrin i en vinduskarm, foredlet fra enkle melkekartonger; et kosmisk blomsterhjul frem-sprunget av en umalt trebolle. For hun eide synet for den magiske virkelighet tvers igjennom de mest prosaiske ting, og fantasien som kunne la Salomos Tempel lyse frem av Hamar jernbanestasjon, og Reimskatedralen oppstå fra kornsiloen bortenfor Maxi kjøpesenter.

Anne-Lises bilder henger i gallerier. Du finner dem igjen som

altertavler og korsveier i kirker, de gjør sykehjemsvegger gladere, de utsmykker Gjøvik Tinghus.

Men det var også meget mer. Bøkene for eksempel. De store middelalderdiktene illustrert med koldnålstegninger – ofte nok utarbeidet under togreiser – for hun tapte jo aldri tiden. Veven gikk bestandig – og dersom hun ikke tegnet eller malte, så skrev hun brev, rene håndskrifter. Hun kunne fortelle, hun hadde et forråd av dikt og tekster hun kunne resitere – for eks. Jan van Huysums Blomsterstykke eller fra Maos lille Røde Bok. Og hun kunne drøfte Pascal og andre, på Granavollens symposier. – Imens drysset priser og utmerkelser nedover henne fra inn- og utland, og en stor og skjønn bok ble skrevet om henne.

Et slikt overflødigshorn, hvor øste hun vel fra? For hun øste nettopp, natt og dag, år etter år. Fra hvilket skjult forråds-kammer trakk hun frem disse selvsomme og kostelige tingene? Og vi må svare: Det var fra henne selv, det var fra hennes hjerte og tanke, hennes egen visjon. Hun så det ikke andre så.

Jo, men vi må også tilføye, det var Norges, hele Europas arv hun forsynte seg av, seklers skjønnhet og kultur, alt som glimret der i fortidens halvmørke, og som hun hentet frem.

For Anne-Lise Knoff var nettopp ikke av de moderne kunstnersjeler som trenger å fornekte fortiden for selv å frigjøres, og som finner seg selv bare ved å

utslette arv og aner. Tvert om, hun var rotfestet i den store tradisjon, hun bar fortiden i sine arbeidsomme hender. Hun var et enkelt blad fremvokst av det store tre

Det er mange måter å la seg inspirere av det som før er skapt. En kan forfalle til utvendig imitasjon, et overflatespill – og kanskje falt Anne-Lise av og til for den fristelsen. Men hun hadde langt dypere røtter, og hun eide et indre instinkt for kildene. Og da talte bildene. Hun kunne fremstille en St. Birgitta, en Katarina av Siena, en Jacopone av Todi – for henne var de levende, nærmest samtidige skikkelser, hun kjente dem. Hun vandret i Todis gater, lyttet til Jesu åpenbaringer til Birgitta og dialogerte med Katarina.

Men før eller siden var det Kirken, den store kristenhetens kirke, som var den egentlige kilden, og fra den rant det alltid levende vann – også i våre dager, også her på Hamar og i St. Torfinn kirke. Kirken var den store blomsterengen, var luften og skyene som stadig toger over himmelhvelvet. Kirken med Jesus og Maria og de hellige – som hadde gitt navn til mange vekster. Kirken var kjærligheten, den som er der bestandig, og som vi andre ikke riktig tror på. Der bodde hun, der hadde hun oppslått sitt telt så lenge hun var på denne jord. Hun hadde det i virkeligheten meget godt, der hun holdt til.

Anne-Lise døde plutselig. Hun hadde gjerne levet lenger. Men en gang ved nattestider hørte hun ropet: «Brudgommen kommer! Ut og gå ham i møte!» Og straks var hun ute, med lampen tent, og hun gikk ham i møte, og Han kom, han som kalles Brudgommen.

Og så ble det slik det skulle. Og det var ikke bare et eventyr...

Men vi som er igjen, kjære venner, vi skal nok merke savnet!

●

Anne-Lise Knoff in memoriam

Anne-Lise Knoff var noe helt for seg selv i norsk billedkunst. Hun øste av andre kilder, gjennom sin dype innlevelse i en religiøs symbolverden som har årtusenlange tradisjoner, men som for henne var virkeligere enn den virkelighet de fleste regner med.

Suverent skapte hun sin egen form, der gjenstander, symboler og ornamentikk blir gjengitt med realistisk presisjon, men samtidig hevet opp i en meningsladet helhet som hun fullt ut innestod for. Alt hun gjorde til motiv for sine pensler og rissenåler, ble omskapt til ikoner, som ikke bare avbilder en høyere mening, men legemliggjør den.

Crix Dahl var hennes lærer – man merker det samme luftig-poetiske spinn av sikre riss i hennes grafiske arbeider. Avgjørende også for hennes kunstneriske utvikling ble at hun konverterte til Den katolske kirke i 1964. Fordypelsen i middelalderens kristne billedkunst var hovedkilden for hennes dypt personlige ikoner. Men hun øste også av den jødiske tradisjon – og av sin kjærlighet til den wergelandske blomsterverden, norsk rose-maling og moderne poesi. Hun stod særlig nær Emil Boyson og Rolf Jacobsen, to av våre største poeter, som også var katolikker.

Hun illustrerte vakre bokverk som *Lilja*, *Draumkvedet*, *Solarljod* og *Hamarkroniken*. Selv var hun en fin og stilsikker skribent, som kunne forene en nær sagt naiv umiddelbarhet med intellektuelt skarpsyn.

Anne-Lise var som sine bilder: vakker, from, lysende av ånd. Men hun hadde også en boblende humor som sjelden slapp til i bildene. Hun så på sin kunst som en tjeneste, gledet seg nok over den enorme popularitet hennes bilder vant, men kunne ikke tenke seg å

skru prisene opp til det nivå de fortjente – det var viktigere at vanlig folk hadde råd til å kjøpe dem enn at hun ble kvitt sine næringsсорger.

Det var noe lett og lekende over hennes tanke. Ulike ting kunne plutselig bli like, og det fjerne rykke nær. Det var som en engel som snappet opp nytt under flukt.

Det var det motsatte av svermeri: presisjon i de luftigste drømmer! Og hun tok de minste ting på alvor. Noe av det siste hun gjorde, var illustrasjonene til Åsmund Bjørnstads diktsamling *Gras*. Sammen med dikteren bøyer hun seg over hvert strå, til vesenet blotter seg.

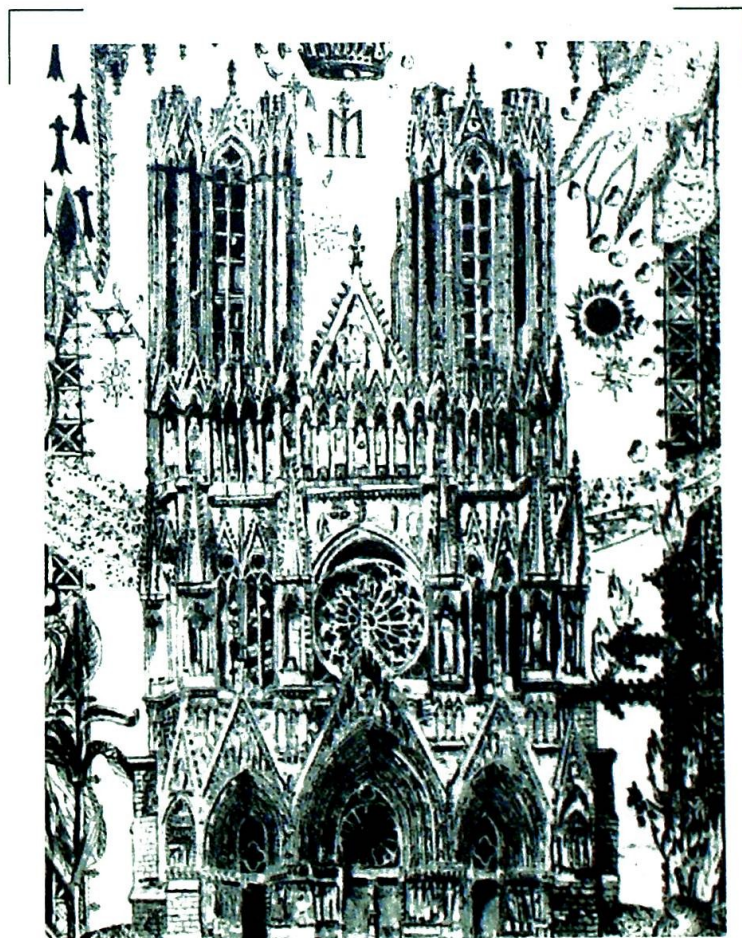
Hun var i uforstyrrelig ro, – kunne sitte på et ristende tog med radérnålen og risse inn i kobberplaten katedralen i Reims. Det er

flere detaljer i dette sticket enn i et fotografi, var en kunsthistorikers bemerkning.

Anne-Lise var ikke bofast, hun flagret omkring i verden. Ordet «flagre» stammer fra to norrøne ord: «flogra» og «flokra», som betyr å fly og å flakke. De smeltet sammen i hennes skikkelse, hun var her og der på samme tid. Hun kjente farven på Elisabeth av Ungarns botskjole og Urban den VIII's vaskefat.

Nå er hun ikke lenger hos oss, hun flagrer videre og vinker med et trøstende smil. For sine mange venner var hun et varmhjertet medmenneske, som gjorde livet rikere og verden renere ved sin måte å være på. Det blir et stort savn etter Anne-Lise Knoff.

*Asbjørn Aarnes
Lars Roar Langslet*

Katedralen i Reims

Sr. Theodora Lake in memoriam

F. 18.01.1928 i Molbergen,
Tyskland
D. 06.03.2005 i Oslo
Gravlagt 16.03.2005 på Grefsen
Kirkegård.

28 år gammel inntrådte sr. Theodora hos St. Josephsøstrene i Albachten/Tyskland. Kort før jul 1956 ble hun opptatt i novisiatet på St. Josephs Institutt i Oslo. Hun avla sine første løfter i 1958 og de evige løfter i 1964.

Like etter sine første løfter begynte sr. Theodora å arbeide ved vårt barnehjem Vor Frue Villa i Oslo, et arbeide hun utførte med kjærlighet og tjenestevillighet, og hvor hennes utdannelse som kostholdsøkonom kom til nytte. Hun viste stor omsorg og innlevelsessevne overfor barn i alle aldersgrupper, var flink til å se barnas behov og hadde stor oppfinnsomhet når det gjaldt å løse store og små problemer på en god og praktisk måte. Barna følte seg trygge i hennes nærvær, og for mange var hun en god støtteperson under oppveksten.

Da barnehjemmet ble nedlagt i 1979 fikk sr. Theodora et sabbatsår i München hvor hun del-

tok i et fornyelsesprogram for ordenssøstre i regi av VOD (Vereinigung der Ordensoberrinnen Deutschlands). Da året var omme, kom hun tilbake og tok seg av husholdningen ved Vor Frue Villa, som i mellomtiden var gjort til hjem for våre eldre søstre. Her ble hun til 1986. Også overfor våre eldre medsøstre viste hun stor omtanke og hensynsfullhet.

I 1986 flyttet sr. Theodora til St. Josephsøstrenes hjem på Grefsen. Etter noen år som pleieassistent på sykeavdelingen overtok hun ansvaret for kommunite- tens spisestue, et arbeid hun utførte helhjertet og godt, noe alle som har vært innom søstrenes spisestue – det være seg medsøstre, slektninger av søstrene, ven-

ner, tidligere ansatte ved våre ulike institusjoner, tidligere barn fra barnehjemmet – vil kunne bekrefte. Det ble aldri for meget for sr. Theodora. Hennes varme og integrerende væremåte og gode smil gjorde at man følte seg velkommen. Hun var lett å få kontakt med og flink til å holde kontakt.

Hennes bortgang kom overraskende på oss. Vi visste hun var syk, men hadde håp om at hun kunne bli frisk igjen. Hun ventet på en hjerteroperasjon, men av ulike helsemessige hensyn ble operasjonen utsatt inntil videre. Dagen før hun døde ble hun akutt syk og innlagt på Ullevål sykehus. Her døde hun natten til 6. mars.

Ser vi tilbake på sr. Theodoras liv, ser vi et liv i full trofasthet og uselvisk tjeneste for medmenneskene, et liv preget av et sterkt ønske om å gjøre Guds vilje i hverdagen. I vanskelige situasjoner hørte vi henne si: «*Herren er min styrke.*» Denne overbevisningen hjalp henne til å takle nåtiden, og den kastet lys over hennes fremtid.

Sr. Theodora hadde en stor andakt for Maria, og sammen med henne ba hun: «*Se, jeg er Herrens tjenerinne. Det skje meg etter ditt ord.*» St. Josephsøstrene

Din fred skal aldri vike

Din fred skal aldri vike,
din miskunn varer ved!
Når stormvær slår imot oss,
lar du oss finne le.
I ensomhetens timer,
i savnets tyngste stund,
forblir du hos oss, Herre,
hvert smertefylt sekund

Vær fortsatt ved vår side
når stormen stilner av.
Vær nær oss når vi søker
til våre kjæres grav.
Gi at vi aldri mister
velsignelsen fra dem,
men alltid bære med oss
det gode de bar frem.

Snart går vi ut av tiden,
og våre navn blir glemte,
men, Gud, i din erindring
er vi for evig gjemt.
Det liv som blir til intet,
er i din skaperhånd.
i trygghet overgir vi
til deg, o Gud, vår ånd.

Svein Ellingsen

presse- klipp

KORSVEI MED

SAMVITTIGHETSANSÆKELSE

Meditasjonene og bønnene under den TV-overførte korsveien i Colosseum på langfredag fokuserte på Kristus som gir seg selv i eukaristien. Grunnet pavens sykdom var tekstene utarbeidet av kardinal Ratzinger og ble lest av kardinal Ruini, pavens «vikar» i bispedømmet Roma og president for den italienske bispekonferanse. For første gang i sitt 26 år lange pontifikat var paven ikke til stede i Colosseum, men fulgte med fra sitt eget private kapell – bilder derfra ble overført til store filmerreter i Colosseum. «Også jeg ofrer mine lidelser slik at Guds plan kan bli virkelighet og hans ord bli spredt blant folkene,» het det i et pavebudskap, som ble lest opp. «I denne tid er jeg også nær alle dem som prøves gjennom lidelse. Jeg ber for hver og en av dem.»

I en av korsveibønnene rettet til Kristus het det: «Hjelp oss til å vokse i kjærlighet til og ærbødighet for ditt eukaristiske mysterium og gjør deg, himmelske brød, til kilden i vårt liv». Noen av tekstene var utformet som en samvittighetsransakelse for hele kirken. «Bør vi ikke også tenke over hvor mye Kristus lider i sin egen kirke. Hvor ofte blir ikke hans hellige nærværs sakrament misbrukt, hvor ofte må han gå inn i tomme og onde hjerter! Hvor lite tro ligger det ikke ofte bak de mange teorier og de tomme ord! Hvor mye skittent og

urent er det ikke i kirken, til og med blant dem som – i egenskap av prester – skulle tilhøre Ham alene. Hvor mye stolthet, hvor mye selvtretferdighet! Og så lite respekt for forsoningens sakrament, hvor han venter på oss, rede til å reise oss opp når vi faller. Alt dette er nærværende i hans pasjon, hans lidelse.» Korsveien ble overført i 54 kanaler og vist i 39 land.

ZENITH

BETYDNINGEN AV PAVENS PERSON

«Luther tok i sin tid avstand fra pavedømmet blant annet fordi han mente at religionen nettopp ikke skulle være knyttet til et bestemt sted eller et bestemt menneske,» skriver Helene Næss, religionshistoriker og spaltist i Klassekampen. «Men det gjorde samtidig at den hellige kraften de troende opplever, blir fjern fra vår fysiske og konkrete verden. Religion bør ikke bli for abstrakt og teoretisk, jeg tror rett og slett det svekker troen. Med sin person er paven Kristi stedfortreder på jorden, og slik er han med på å opprettholde en sterk religiøs følelse.»

KLASSEKAMPEN

MANGLENDE ØKUMENISK VILJE?

«Som evangelisk biskop lider jeg, i likhet med mine katolske embedsbrødre, under prestemangelen i den katolske kirke. Det har svært store konsekvenser for vårt

lands kristne preg og karakter når den katolske kirke grunnet prestemangel ikke lenger er så bredt til stede.» Det sier den evangelisk-lutherske biskopen i Bayern, Johannes Friedrich, hovedansvarlig fra evangelisk side for dialogen med den katolske kirke.

Friedrich har forøvrig pådratt seg adskillig kritikk for mer provoserende uttalelser om den katolske prestemangel: På bakgrunn av prestemangelen forstår han ikke hvorfor man fra katolsk side fortsatt avviser felles eukaristifeiring når man ikke er i stand til å tilby sakramentet hver søndag til alle sine troende – en argumentasjon som er helt uantagelig ut fra katolsk synspunkt. Det er bl.a. uttalelser som denne siste fra Friedrich som har fått kardinal Walter Kasper, leder for Vatikanets Enhetssekretariat, til å uttrykke tvil om tyske lutheraneres vilje til seriøse økumeniske drøftelser. Nylig konstaterte Kasper – i det teologiske tidsskriftet *Stimmen der Zeit* – at økumeniske fremskritt kun skapes gjennom hardt teologisk arbeid, og han stiller seg tvilende til om tyske evangeliske teologer fremdeles oppriktig ønsker å fortsette på den dialogens vei man har ferdes på de siste 40 år, og som man har knyttet så store forhåpninger til.

Ifølge Kasper bunner problemet i to forskjellige og hver for seg feilaktige posisjoner: På den ene side tendensen til å ville bagatellisere alle forskjeller og på den annen side en konservativ hold-

ning, i ordets negative betydning, hvor man bare kjører videre i sitt eget spor og stenger av for dialogen. Situasjonen blir ikke bedre, ifølge Kasper, av at man i dag kan finne akkurat de samme holdninger blant katolikker. CIG/KNA

LUFTIGE KONSPIRASJONSTEORIER OM JESUS

«I romanen Da Vinci-koden og andre bøker spunnet over samme lest, er de utroligste påstander om Jesu liv og virkningshistorie frem satt. I tråd med det siste århundrets forskning omkring den historiske Jesus har man prøvd ut hypoteser som tidligere ble ansett for å være uhørte. Det er vel å bra. Også omstendighetene rundt Jesu liv må være åpne for kritisk forskning, og den unike virkningshistorien som snekkersønnen fra Nasaret har hatt, må kunne forskes på med granskende lupe. Problemet oppstår når usannsynlige hypoteser tas for gitt, males med bred pensel og fremstilles som seriøse konklusjoner,» skriver Henrik Syse i spalten Signatur i Aftenposten.

«Nytolkninger av påskemysteriet er særlig utbredt. I denne forbindelse må to spørsmål stilles: dersom Jesus levde videre, endog med barn, hvorfor i all verden ble ikke denne påstand brukt av kristendommens motstandere, hvis anklager vi tross alt kjenner? Og enda viktigere: hvis Jesus ikke døde på korset og ble ansett for å ha stått opp etterpå, hvorfor var hans disipler villige til å ofre sitt liv for det de må ha visst var en løgn?»

AFTENPOSTEN

KINA: LITE POSITIVT I NY RELIGIONSLOV

Menneskerettighetsgrupper påpeker at den nye kinesiske religionsloven som trådte i kraft 1. mars, ikke gjør det særlig lettere for troende som ikke følger regjeringens offisielle politikk; et regjeringstro nyhetsbyrå kaller imidlertid loven «et betydelig fremskritt i beskyttelsen av kinesiske borgeres religi-

onsfrihet». Kontroll av religiøse aktiviteter har økt i det siste, og loven åpner for faktiske tilstramninger: normale religiøse aktiviteter skal ha statens beskyttelse, men begrepet «normal» defineres ikke nærmere og overlates – i likhet med en rekke punkter i loven – til ulike instansers og myndigheters tolkning.

Religiøse fellesskap må fremdeles søke om registrering, og det er restriksjoner for trykking av religiøst materiale. Til lovens positive sider hører sikring av religiøse gruppers eiendomsrett, dog kun grupper som er offentlig registret. Slike organisasjoner innrømmes nå rett til å drive sosiale prosjekter som skoler og klinikker.

Kontakt med utlandet er fremdeles forbudt, så også uoffisielle pilegrimsturer til utlandet, et forbud som anses i første rekke å ramme Kinas over 20 millioner muslimer som måtte ønske å dra til Mekka. Påbudet om uavhengighet av «utenlandske krefter» rammer særlig landets Roma-tro katolikker.

I en fersk utredning uttrykker menneskerettighetsorganisasjonen Human Rights Watch bekymring over Kinas manglende respekt for politiske rettigheter og over dårlig behandling av minoritetsraser. Bekymring også over betingelser og forordninger i den nye religionsloven: De «er vagt formulert og gir myndighetene ekstra spillerom til å stenge institusjoner, ilegge bøter, avsette personale og sensurere tekster».

ZENITH

KATOLSK NYFEMINISME MIDDEL MOT FATTIGDOM

Det faktum at kvinner og barn utgjør tre fjerdedeler av verdens fattige, er en sterk påminnelse om at det er langt igjen for kvinnene, sa Mary Ann Glendon, jusprofessor ved Harvard og president for Det pavelige akademi for samfunnsvitenskaper, i en tale nylig til FNs Kommissjon for kvinners status. Glendon er den mest prominente talskvinne for det som kalles den «nye feminisme» innen den katolske kirke, en feminisme som er inspirert av pave Johannes Paul II, og som støtter kvinners sosiale og samfunnsmessige frigjøring samtidig som den understreker betydningen av kvinners tradisjonelle roller som hustru og mor.

Glendon, som slo et slag for den katolske kirkes lange innsats for å styrke familien, påpekte bl.a. «den sterke korrelasjon mellom familieoppløsning og feminiseringen av fattigdommen. Kvinner betaler dyrt for det økende antall skilsmisser og alenemødre, og hardest rammes de mange kvinner som har ofret seg for barna og andre familiemedlemmer». Hun oppfordret til større satsing på utdanning for kvinner, for slik det nå er, «er menneskeheten fratatt en av de største uutnyttede ressurser av intelligens og kreativitet». Også blant de eldre er kvinner i flertall, og «i en verden som er blitt farlig vordsløs når det gjelder å beskytte menneskelig liv ved livets spede begynnelse og ved dets slutt, er eldre kvinner spesielt utsatt,» sa Glendon.

Kulturkveld i St. Hallvard 11. mai 2005, kl 1900

Fjorårets suksess fra St. Hallvardsdagen gjentas i år. Onsdag 11. mai blir det kulturkveld i menighetssalen i St. Hallvard kirke. Kjente kunstnere deltar: Wolfgang Plagge, Isa Gericke, Christian Ihle Hadland og Annar Follesø opptre med et variert musikalsk program. I tillegg blir det foredrag ved pater Kjell Arild Pollestad. Som i fjor er servering inkludert.

Inntektene går i sin helhet til Caritas' arbeid. Alle opptreer gratis. Entré kr 150.

Internasjonale grupperinger og organisasjoner må lytte til og støtte kvinner som velger barn og familie fremfor yrkeskarriere, understreker Glendon. «Og både betalt og ubetalt omsorgsarbeid må få den respekt som tilkommer det som en av de viktigste former for menneskelig arbeid.» Et tredje punkt: «Arbeidslivet må struktureres slik at kvinner ikke må betale for jobbsikkerhet og karrieremuligheter med å gi avkall på de roller hvor millioner av kvinner finner sin dypeste tilfredsstillelse.»

NATIONAL CATHOLIC REPORTER

KARDINALORD OM DIALOG

«Kirken må stadig og vedvarende fremme dialogen, kanskje den viktigste metode i dag for positive og konstruktive relasjoner med samfunnet,» sa kardinal Claudio Hummes, erkebiskop av Sao Paulo, under en 40-årsmarkering i Vatikanet nylig for dokumenter *Gaudium et spes* (Glede og håp), Det 2. Vatikankonsils «pastoral-konstitusjon om kirken i verden av i dag». Kirken må føre «en modig dialog... med nåtidens mennesker, med vitenskapen, med fremskrittet innen bioteknologien, med filosofi og kulturer, med politikk og økonomi og med alt som har med sosial rettferdighet, menneskerettigheter og solidaritet med de fattige å gjøre».

Det må være en dialog som «vet å lytte, erkjenne og assimilere alt som måtte være godt og sant, rettferdig og i overensstemmelse med menneskelige verdighet i det samtalepartnerne foreslår,» sa Hummes. «En dialog som vet å forkynne den sannhet som er betrodd kirken, og som den alltid må være trofast mot. Dialogen må imidlertid alltid forbli dialog – kirken skal ikke påtvinge sine egne overbevisninger og metoder. Den skal foreslå, ikke påtvinge Tjene og ikke dominere. NCR

OM «VEDVARENDE VEGETATIV TILSTAND»

Det har lenge vært uenighet blant teologer om det kan være forsvar-

KLOSTERHELG PÅ TAUTRA – JUNI 2005

Stillhet og bønn, samtale og fellesskap. Messe og syv tidebønner daglig. Tidlig opp og tidlig til sengs. *Lectio Divina* og manuelt arbeid. Bli bedre kjent med Jesus, bedre kjent med deg selv og bedre kjent med andre.

Hvis du er ugift kvinne i alderen 18-35 år, lurer på hva Gud vil med livet ditt, og blir fascinert av disse få linjer, inviterer vi deg til å dele nonnens liv første helg i juni. Hvis det melder seg flere enn vi har plass til, arrangerer vi en helg til. Hensikten er å gi deg en ørliten smak av vårt liv i Tautra Mariakloster og hjelpe deg til å søke Guds vilje i ditt liv, uansett hva Gud kaller deg til.

Tidspunkt: Fredag 3. til søndag 5. juni

Sted: Tautra Mariakloster, Tautra – klosterøya i Trondheimsfjorden, 1 1/2 time fra Trondheim.

Pris: Du betaler reisen selv, men er klosterets gjest under oppholdet.

Påmelding innen 20. mai til Tautra Mariakloster, v/ sr. Hanne-Maria oco, 7633 Frosta. – e-post: info@tautra.no

Skriv noen linjer om deg selv og hvorfor du gjerne vil komme. Husk returadresse, telefonnummer og e-post hvis du har. Skriv og spør hvis du lurer på noe, eller ring, tlf. 74 80 85 51 kl. 10-12 eller 14.30-16.30.

lig å holde tilbake næring og væske fra pasienter som befinner seg i såkalt «vedvarende vegetativ tilstand» (*persistant vegetative state*, PVS), en tilstand der pasienten er våken, men hverken seg selv eller omgivelsene bevisst. Tilstanden skiller seg fra koma der pasienten hverken er våken eller bevisst. Ved PVS er hjernen hårdt skadet, men hjernestammen er i live slik at pasienten kan puste. Næring tilføres vanligvis via en sonde i maven eller halsen.

I en uttalelse i anledning et Vatikan-møte i mars om etiske sider ved behandlingen av PVS-pasienter, sa pave Johannes Paul II at å nekte slike pasienter næring og vann er ensbetydende med «eutansi ved forsømmelse». Han understreket at «enhver pasient i vegetativ tilstand har rett til grunnleggende omsorg som næring, vann og hygiene, og til tiltak som kan hindre helsemessige komplikasjoner forårsaket av ubevegelighet. Det er min plikt å bekrefte med all tyngde at et menneskelig vesens iboende verdi og verdighet er den samme uansett hvilken konkret livssituasjon

vedkommende befinner seg i,» sa paven. «Selv de av våre brødre og søstre som befinner seg i den kliniske tilstand kalt PVS... voktes av Guds kjærlige blikk, han ser dem som sine barn og mennesker med særlig behov for hjelp.» Vern om livet må gå foran alle økonomiske kalkyler, sa paven, som oppfordret leger og andre til å gjøre mer for å støtte familier med PVS-pasienter. Mange forskere er i tvil om man med sikkerhet kan diagnostisere PVS. Flere pasienter som ble regnet som «vegetative», har vist seg å kunne kommunisere via en datamaskin.

Flere PVS-tilfeller har i den senere år endt i retten, senest Terry Schiavo-saken i USA. Disse sakene viser både dissensen mellom fagfolk og de sterke følelser slike saker vekker. Også innen den katolske kirke har meningene vært delte. I 1990 støttet de katolske biskopene i Texas frakobling av PVS-pasient fra nærings- og væsketilførsel med den begrunnelse at «vedkommende var ved veis ende og ikke burde hindres i å ta det siste skritt». I en uttalelse fra Penn-

sylvanias biskoper i 1999 het det derimot at det er moralsk forkastelig å «koble fra» PVS-pasienter siden «tilførsel av vann og næring må regnes som normale tiltak».

I forbindelse med Terry Schiavo-saken – hun døde den 30. mars, 13 dager etter legene fjernet næringssonden hun har levet med de siste 15 år – sier kardinal José Saraiva Martins, leder for Kongregasjonen for hellig- og saligkåringer, at beslutningen om å la henne dø av sult og tørst er et angrep på selve livet og derved et opprør mot Gud som er livets opphav. Å fjerne næringssonden fra Terry Schiavo er moralsk uakseptabelt, sier biskop Elio Sgreccia, president for Det pavelige akademi for livet. Vatikan-avisen L'Osservatore Romano sammenligner den amerikanske domstolens beslutning med en dødsstraff. Pasienten har ikke begått

noen forbrytelse, men bare den «feil» – sett med samfunnets øyne – ikke å være til nytte, heter det i kommentaren. Fordi hun ikke har mulighet til å vende tilbake til et normalt liv, har man truffet den absurde beslutning at hun må dø.

ZENITH/KO

DEN NORDISKE BISPEKONFERANSES VÅRMØTE
Nye retningslinjer fra Det pavelige råd for pastoral omsorg for immigranter var et av hovedpunktene under Den nordiske bispekonferanses vårmøte i mars. Slik omsorg har lenge vært et av bispekonferansens satsingsområder, og man vedtok, i tråd med dokumentets pålegg, å etablere en «kommisjon for migrasjon». Rådet oppfordrer til «integral» pastoral innsats for migranter,

men også til sterkere vektlegging av det økumeniske og av interreligiøs dialog i dette arbeidet. Et hyrdebrev om ekteskap og familie er nærmest ferdig og sendes antagelig ut senhøstes i år.

Andre poster på dagsordenen: Initiativer i forbindelse med Det eukaristiske år som løper ut til høsten; svar fra bispesynoden på *Lineamenta*, «spørredokumentet» til alle verdens bispekonferanser i forbindelse med høstens bispesynode om eukaristien; de europeiske biskopers uro over genteknologi og eutanasi i EU-sammenheng; forberedelse til Verdensungdomsdagen i Köln til høsten; den tredje økumeniske kongress som skal holdes i Romania i 2007.

En del møtereferater og rapporter ble lagt frem, bl.a. en oppfordring fra det hellige land om å støtte landets kristne ved bl.a. pilegrimsreiser til Israel.

FORSTÅELIG, MEN BEKLAGELIG

Den 2. mars bekjentgjorde biskop Gerhard Schwenzer at han har bedt Roma om en etterfølger til det katolske bispesetet i Oslo. «Etter 30 år som biskop, hvorav vel 21 i Oslo katolske bispedømme, føler jeg det er på tide å legge roret i yngre hender,» heter det i pressemeldingen fra biskopen. «Vårt bispedømme står fortsatt overfor mange viktige oppgaver, og jeg føler at en mann som er kommet til pensjonsalderen ikke lenger har krefter nok å ta fatt i alle utfordringene. Dessuten har legen rådet meg å trappe arbeidet ned på grunn av dårlig helse.»

Mange vil ha mottatt denne meldingen med beklagelse, men også med en viss

forståelse: Forståelse fordi 30 år er ganske så lang tid tjenestetid, selv for en katolsk biskop, og beklagelse fordi denne pastoralt sinnede hyrde, som senest sommeren 2003 var inspirator og samlingspunkt under et seminar som ga katolsk ungdomsarbeid i vårt land en ny giv, tydeligvis har slitt seg ut i tjenesten.

Å være katolsk biskop har vel alltid vært en krevende oppgave, og moderne kommunikasjonsmidler, som skulle gjøre mangt mye lettere, har også bidratt til økt arbeidsbyrde: Allerede på 1980-tallet oppfordret den nordiske bispekonferanse det romerske byråkrati kurien til mer sparsom og medliden omgang med papir og dokumenter.

Et annet aspekt: Å lede vår

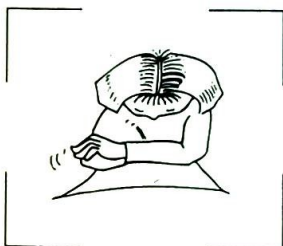
lille, sterkt flernasjonale katolske lokalkirke, er ingen lett oppgave, som ikke er blitt enklere ved de spenninger og den polarisering som, beklageligvis, har utviklet seg i Oslo katolske bispedømme de siste 10-15 år.

Siden det ligger helsemessige grunner bak biskop Schwenzers avskjedssøknad, vil den nok bli innvilget. Det er å håpe at Roma vil lytte til gode, uhildete råd og bringe inn som biskop i Oslo katolske bispedømme en brobygger, som vil videreføre det beste i arven fra biskop Schwenzer: et vennlig, pastoralt sinnelag, tillit til medarbeidere og medmennesker generelt og et ekte og overbevisende økumenisk engasjement.

St. Olavs redaksjon

blikk på tiden

ROMA – BERLIN – MÜNCHEN
Når dette leses, er kardinalene reist hjem fra Roma, og en ny pave – i skrivende stund ukjent – har begynt sin arbeidsdag. Reist hjem har også de rundt 6000

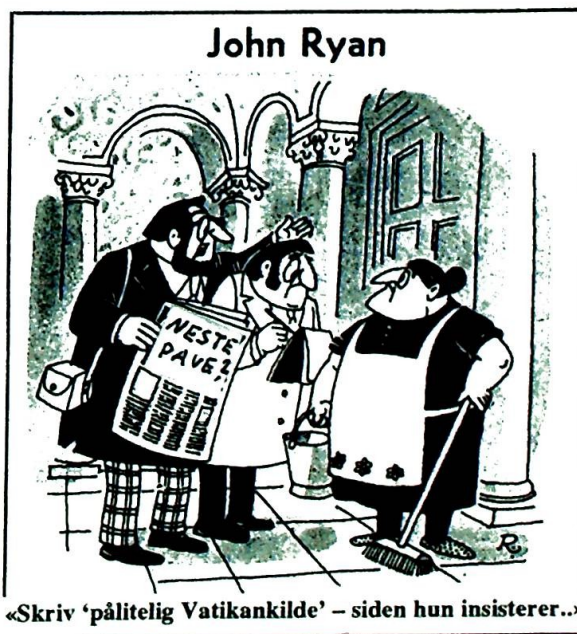
journalistene som skulle dekke valget og, før det, pave Johannes Paul II's magnifike, men i brunn og grunn

enkle begravelse med de samme riter og bønner som følger enhver katolikk til graven. At det nettopp var en vanlig katolsk begravelse, fikk i hvert fall norske TV-tittere med seg: NRK hadde haket inn velinformerte katolske kommentatorer til å forklare og forenkle det som ellers lett kunne blitt oppfattet som et kirkelig spesialshow, iscenesatt for anledningen. Dermed ikke sagt at alle fikk med seg nettopp *det* poenget. En NTB-journalist fortalte i sin Roma-rapport at etter at to kvinner hadde «lest noen tekster», kunne kardinal Ratzinger «begynne seremonien», videre at det også «var arrangert nattverd». At «tekstene» hørte til messens faste deler, og at nattverden er selve kjernen i en katolsk messe, var gått journalisten hus forbi.

Interessen omkring pavens død har vært enorm, og paveval-

get lot til å oppta ikke-katolikker nesten mer enn oss katolikker. Forklarlig nok: Vet vi jo at kirken lever videre, og at ny pave får vi 'okke som'. Dette ikke uærbødig ment, men med takk og bukk for et system som fungerer. Men det er verd litt ettertanke at toppsjiktet i vår hierariske kirke samles for ad demokratisk vei, les flertallsvalg, å finne den av dem som skal være øverste leder! At det samtidig finnes en som kan trumfe det hele, nemlig den Hellige Ånd, vet vi jo også: Det har hendt før at en pave har overrasket både seg selv og verden ved å vokse i forunderlig og velsignet grad med oppgaven...

Er alle blitt katolske? spurte en av de hjemlige tabloider da det i dagevis hadde vært Johannes Paul II og den katolske kirke i alle kanaler, et spørsmål en evangelisk tysk avis hadde stilt noen dager før. Ikke alt i alle kanaler var like kvalitetssikret, men her var gledelig mye godt. Hvem skulle trodd, skrev en bekjent i en E-post, at CNN i flere uke skulle fremtre som «en til dels rent trossyrkende og evangeliserende verdenskanal? Solide reportasjer og kommentarer der troen såvisst ikke holdes unna, selv ikke hos de proffeste nyhetsankere og seniorkorrespondenter. Sett fra vår norske, privatiserte religionssfære fremstår det

«Skriv 'pålitelig Vatikankilde' – siden hun insisterer...»

som noe i retning av et under ...»

«Slutt på Guds lange karriere?» undret *The Economist* ved tusenårsskiftet. Mon det? I litteraturen, også den hjemlige, synes han da på vei inn. Og den enorme interessen for og hyllest til nyss avdøde pave, gjelder vel også litt «drivkraften» bak denne troverdige fredens og forsoningens mann? At han var nettopp det, har mange skjønt. Til og med Taliban: «Selv om kristne har begynt et korstog mot islam, fortjener denne paven ros for sin fredsinnsetning», heter det i et budskap fra Taliban, ifølge ukemagasinet *Christ in der Gegenwart*.

Men altså: Kardinalene og de 6000 journalistene for lengst hjemme igjen, og prisen for å leie takterasse med utsikt til Petersplassen og den tynne skorsteinen fra det sixtinske kapell har sunket drastisk! De lykkelige eiere av slike utsiktspunkter har i flere år tjent godt på Johannes Pauls lenge skrantende helse – «kanalene» måtte jo ta sikre seg innsyn – om paven plutselig skulle dø!

Og et sted oppunder taket i Nidarosdomen svever kanskje fremdeles en anelse av den røkelse som ble brukt da biskop Georg Müller onsdag 6. april feiret den første katolske sjelemesse i domen siden reformasjonen. Vakkert gjort av biskop Finn Wagle – han representerte Den norske kirke ved pavebegravelsen – å låne ut domen til sjelemesse for den første pave i historien som har vært i Norge og i Nidarosdomen. Og som ble hilst velkommen i domen av Wagles forgjenger, Kristen Kyrre Bremer: «I denne dyrebare time er Norges splittede kristenhet igjen sammen.»

Over til noe langt mer tyngende enn at en gammel og syk pave, etter et rikt liv i tjeneste for kirken og verden, er «forfremmet til herligheten», som Frelsesarméen så vakkert sier om sine hensovne fanebærere. Den tyske

filmen «Der Untergang», som skildrer Hitlers siste dager i bunkeren i Berlin, har trukket rekordmange tilskuere til kinoene og skapt diskusjon, også her hjemme. Filmen viser en nedkjørt, lettere usoiignert Hitler – gysende spilt av Bruno Ganz – som, mens det krigens helvete han selv har utløst, raser over ham i Berlins gater, vekselvis klamrer seg til håpet om snudd krigslykke og skjeller ut sine tapende landsmenn: De var ikke verd en fører som ham og får nå som fortjent! Diskusjonen rundt filmen dreier seg bl.a. om det er riktig å fremstille Hitler som sjusket, paranoid taper og medmenneske snarere enn et monster? Er ikke det å ufarliggjøre den ondskap han og nazismen slapp ut over verden? For nazismens ondskap var noe enestående i historien, var den ikke?

Vi lar dagens ulike innspill ligge og spoler i stedet adskillige år tilbake til et TV-program der daværende statsminister Trygve Bratteli og historieprofessor Hans Fredrik Dahl basket med nettopp nazismens vesen, eller snarere dens uvesen. Dahl dvelte lenge ved nazismen som et slags unikt og tysk engangsfenomen, forklarlig ut fra bl.a. mentalitet og historie. Bratteli lyttet, lenge, før han tok ordet: Når alt kommer til alt, sa den tidligere konsentrasjonsleirfangen lavmælt, dreier det seg vel dypest sett om de valg hvert menneske stadig på ny må gjøre i sitt liv mellom det onde og det gode.

Ved å plassere fenomenet ondskapen hos andre – hos Hitler, eller, nærmere vår egen tid, i «ondskapens rike» eller langs «ondskapens akse» – gjør man det da ikke litt for lett for seg selv?

Et avsluttende sitat fra «Der Untergang» – ikke helt ordrett, men innholdsmessig rett – underbygger noe av Brattelis poeng: «Jeg har,» sier Hitler, «helt siden jeg var soldat i første verdenskrig bestrebet meg på aldri å ha medli-

denhet med noen.» En replikk som tør være autentisk.

Når dette leses er «Der Untergang» neppe på plakaten lenger. Imidlertid skal, såvidt vites, en annen tysk film, som ifølge ukemagasinet *Christ in der Gegenwart* burde fått gullbjørnen under Berlinaden, snart komme på norske kinoer: Marc Rothmunds film «Sophie Scholl», som kaster nytt lys over en av de unge studentene i motstandsgruppen «den hvite rose», bygget som den er rundt forhørsprotokoller som inntil 1989 befant seg i østtyske Stasi-arkiver. En langsom film der Sophies modige verbale kamp mot anklagerne står i sentrum. Sophie – spilt av Julia Jentch, som fikk 'sølvbjørnen' for sin tolkning – kunne reddet livet, viser det seg, om hun hadde grepet det halmstrå en forhørsdommer med en sønn ved østfronten rekker henne: at hun uvitende er blitt medskyldig i antinazistisk propaganda, at hun er et offer. «Jamen jeg er stolt av det jeg har gjort og ville gjøre det om igjen,» sier Sophie og angir som grunn: samvittigheten, friheten og Gud. Det siste, Gud, er det farligste, og det vet hun. «Vrøvl – det finnes ingen Gud,» brøler forhører Mohr og lar henne føre ut. Etterpå vasker han sine hender...

Husker vi ikke feil, ble nettopp Sophie Scholl «århundrets kvinne» etter en omfattende rundspørring i Tyskland i anledning år 2000.

Slikt gir håp, tross alt.

Og nå er det attpåtil vår – rødstrupen med sine trådtynne ben og øyne som sorte knappe-nålshoder er forlengst observert, hestehoven blomstrer, bekken surkler og verden blir vakrere for hver dag. Hva blir det neste? At den kanskje også blir bedre, vennligere, rettferdigere? Vi får brette opp ærmene og gå i gang, slik den nye pave også må gjøre.

Observatoria

UTGIVER: Oslo Katolske Bispedømme

REDAKSJON: Unni Klepper Joynt (ansvarshavende redaktør),
Olav Egil Aune, Arnfinn Haram o.p., Susanne Kjekshus Koch,
May-Lisbeth Myrhaug, Brynjulv Norheim

FASTE MEDARBEIDERE: Bernt Eidsvig, Liv Greni, Gunnel Vallquist

REDAKSJONSRÅD: Liv Bliksrud, Petter Bruce, Tove Bull, Arne Fjeld o.p.,
Nils Heyerdahl, Ingrid Joys, Pål Kolstø, Egil Mogstad, Else-Britt Nilsen o.p.

REDAKSJONENS ADRESSE: Akersveien 16, 0177 Oslo. Tlf.: 23 21 95 48 (redaksjonen)/
23 21 95 00 (ekspedisjon og adresseforandring). Fax.: 23 21 95 43. E-post: tidskrifter@katolsk.no

ABONNEMENT: Årsabonnement kr. 250,- (Norge)/ kr. 275,- (øvrige europeiske land)/
kr. 290,- (andre verdensdeler). Bankgiro: 6210.05.14686

Design: Roger Jensen. Trykk: Viking Grafisk Digital AS, Oslo - Tlf. 23 14 28 00

ISSN 0802-6726

**ST
OLAV**

BOKHANDEL A/S

Akersveien 14 0177 Oslo
Tlf. 23219555 Faks 22360263
E-post: bokhandel@katolsk.no
Nettbokhandel: www.stolavbok.no

"ET LIV I BÖN"

Böner av påven Johannes Paulus II

I denne samlingen av bønner får vi følge Joh. Paul II under hans mange reiser rundt om i verden.
Veritas,-Ib. Kr. 372,-

JOHANNES PAUL II: " ROMERSK TRIPTYKON"

Gjendiktet av Konrad Tywoniuk. St. Olav Forlag. Ib. Kr. 192,-

NYTT FRA BOKHYLLEN:

PETER HALLDORF: " SOM BRANN DÄR EN ELD."

Postilla för ett kyrkoår
Artos. Ib. Kr. 316,-

TORMOD BERGER OG EIVIND LUTHEN:

"PILEGRIMSGUIDEN"

Hamar - Nidaros
Verbum. Hft. Kr. 228,-

*Vi minner også om Pilegrimsguiden Tønsberg-Oslo- Hamar
Verbum, 2003. Kr. 198,-*

ÅPNINGSTIDER: 10.00 – 17.00. TORSD.: 10.00 – 19. 00. LØRD.: STENGT

KATOLSK TIDSSKRIFT FOR RELIGION OG KULTUR

Arbeideren fra våpenfabrikken

Jeg innvirker ikke på klodens skjebne, jeg begynner
ingen kriger,
Går jeg med Deg, eller mot Deg – jeg vet det ikke.
Jeg synder ikke.
Og nettopp dette plager meg, at det ikke er jeg som har
innflytelse,
at det ikke er jeg som synder.
Jeg skruer i småskruer, klargjør fragmenter av
ødeleggelse.
Jeg behersker ikke helheten, behersker ikke
menneskehetens lodd.
Det plager meg.

Gjerne skapte jeg en annen helhet, en annen skjebne
(men hvordan klare det uten fragmenter?)
I denne helhet ville jeg, liksom de andre,
bli dette hellige anliggende,
som ingen ville våge å utslette i handling
eller lyve om i tale.

Den verden jeg skaper er ikke god –
men det er ikke jeg som skaper en ond verden!

Og likevel: er det tilstrekkelig?

Karol Wojtyła i «Sangen om den skjulte Gud», Solum Forlag 1989
– gjendiktning ved Jan Brodal